

Královské insignie z kláštera Pegau a „obětování korun“

LUKÁŠ REITINGER

V létě roku 1096 bylo na hradě Grojč (Groitzsch) a v klášteře Pegau na druhém břehu Bílé Elstery v Osterlandu velmi rušno. Do zdejšího kraje směřovala řada urozenců a prelátů. Největšímu významu se těšil magdeburský arcibiskup Hartwig se svými sufragány, biskupy Albuinem z Merseburgu, Hezelinem z Havelbergu a Walramem z Naumburgu. Jejich úkolem bylo vysvětit nový benediktinský klášter Pegau, který před pěti lety založil saský velmož Wiprecht II. z Grojče. Podrobný popis události zachycují pegavské anály. Velkolepá pětidenní slavnost byla zahájena snad 25. července při příležitosti svátku patrona kláštera apoštola Jakuba Většího.¹ Vedle samotného zakladatele při svěcení konventu nechyběla jeho vlastní rodina, synové Wiprecht (III.) Václav a mladší Jindřich. Důležitá role byla prisouzena Wiprechtově manželce Přemyslovně Juditě, která podle pegavských análů už prvního dne před shromážděné v klášterním kostele sv. Jakuba nezvykle předstoupila. Přehlížená zpráva konkrétně říká: „Téhož dne paní Judita

1) *Annales Pegavienses et Bosovienses*, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores (dále MGH SS) XVI, ed. Georg H. PERTZ, Hannover 1859, s. 245: *Anno Domini 1096. 7. Kal. Aug. dedicatum est monasterium Bigaugiensis coenobii a venerabili domno Herthwigo, Magdeburgensi archiepiscopo, cooperantibus eidem episcopis Albuwino Merseburgensi, Walrabano Cizensi, Ezelino Havelbergensi, in praesentia domni Wicperti eiusdem loci fundatoris, aliisque nobilibus quam plurimis, filiis quoque suis Wicperito et Heinrico praesentibus*. Podle pegavských análů byl klášter vysvěcen 26. 7. (7. Kal. Aug.), patrně se však jedná o korpulentu. K vysvěcení podle Hanse Patzeho spíše došlo o den dříve na svátek patrona konventu sv. Jakuba. Hans PATZE, *Die Pegauer Annalen, die Königserhebung Wratislavs von Böhmen und die Anfänge der Stadt Pegau*, Jahrbuch für Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands (dále JGMO) 12, 1963/1964, s. 1–62, zde s. 33; taktéž Enno BÜNZ, *Wiprecht von Groitzsch und der hl. Jakobus*, in: *Der Jakobuskult in Sachsen*, hg. Klaus Herbers – Enno Bünz, Tübingen 2007, s. 61–95, zde s. 83.

hraběnka, dcera českého krále Vratislava, předstoupila korunována a královsky ozdobena zlatem tkanými obleky. I korunu zdobenou zlatem a drahokamy a roucho, stejné jako dalmatika, zlatem tkané, velmi drahocenné práce, které měla oblečené pod pláštěm také zlatem tkaným, tyto dvě ozdoby téhož dne odevzdala na oltář Bohu a svatému Jakobovi.² I během dalších slavnostních dnů prý vystupovala Judita obdobně za nemalého obdivu přihlížejících, okrášlena jinými ozdobami. Zde je však již pouze řeč o převlecích (*mutatoriorum insignibus*).³ Je možné této relaci přiznat věrohodnost? Jaký je původ těchto darů? Ke kterým rituálním zvykostem popisovaný akt náleží a jakým symbolickým obsahem se rituál příslušného typu vyznačoval? Na tyto i jiné otázky se pokoušejí nalézt odpověď následující řádky.

Klášterní záznamy se rovněž zmiňují o dalším osudu vzácných darů položených roku 1096 na oltář sv. Jakuba. „Korunu později pan opat Windolf užitečně vydal za pořízení majetků v Durynsku.“⁴ Tento druhý představený kláštera řídil kongregaci v letech 1101–1150.⁵ Kupodivu se pegavské anály k jeho době nezmiňují o zakoupení nějakého majetku v Durynsku ani někde jinde. Jen při popisu dalších darovaných vzácných předmětů je vzpomenuo, že i ty posloužily někdy v první polovině 12. století k rozšíření klášterního panství.⁶ Jakoukoliv bližší zprávu o přikoupení nových držav pegavský mnich ve svém díle neuvedl. Jeho mlčení je velmi zarážející, klášterní anály totiž jinak věnují značnou pozornost právě panství konventu, poddanským dávkám, ziskům dalších vesnic a kdejakého lánů či kolonizaci za časů opata Windolfa.⁷ Vynikající informovanost o majetkových poměrech řeholního domu však platí jen pro období do roku 1125, pro následující léta 1125–1149 již autor neměl materiál ke psaní. Pouze opisoval cizí anály, konkrétně tzv. *Annales Lothariani*, které výjimečně doplnil vlastními glossami. Už se však nevěnoval svému

2) *Annales Pegavienses et Bosovienses*, s. 245: *Eodem die domna Iudita comitissa, filia Fratizlai Boemici regis, coronata et auro textis induviis regaliter adornata processit; et coronam auro gemmisque insignitam, et cicladem auro textam instar dalmaticae et preciosissimi operis, quam sub mantello ferebat etiam auro texto, haec duo insignia ipsa die super altare Deo sanctoque Iacobo dicavit.*

3) Tamtéž, s. 246: *Praefatae namque dedicationis festivitate per dies quinque sollempniter protensa, domna Iudita comitissa totidem diebus singulis mutatoriorum insignibus aequaliter redimitis non sine ammiratione cunctorum adornata processit.* Značně zavádějící může být tvrzení Percyho Ernsta Schramma a Hanse Patzeho, podle kterých se v této větě píše o jiných panovníckých insigniích, které prý byly vykoupěny. Percy E. SCHRAMM, *Böhmen und das Regnum. Die Verleihung der Königswürde an die Herzöge von Böhmen (1085/86, 1158, 1198/1203)*, in: Týž, *Kaiser, Könige und Päpste. Gesammelte Aufsätze zur Geschichte des Mittelalters IV/2*, Stuttgart 1971, s. 517–539, konkrétně s. 526; H. PATZE, *Die Pegauer Annalen*, s. 34. Podrobněji viz níže.

4) *Annales Pegavienses et Bosovienses*, s. 245: *De quibus scire volentibus, si quo devenerint, queratur, sicut comperimus, coronam quidem postea domnus Windolfus abbas pro possessionibus in Thuringia comparandis utiliter expendit.*

5) Dobu Windolfova opatství naposledy časově vymezili Thomas VOGTHERR – Thomas LUDWIG, *Die Äbterei des Benediktinerklosters St. Jakob in Pegau*, Neues Archiv für sächsische Geschichte 69, 1998, s. 1–23, konkrétně s. 4–5. Jeho činy shrnul K. A. KÜHN, *Beiträge zur Heimatskunde Pegau's*, Pegau 1885, s. 162–167; Max MEINER, *Wiprecht von Groitzsch und Abt Windolf von Pegau*, Grussdeuben bei Leipzig 1927, zvláště s. 23–27.

6) *Annales Pegavienses et Bosovienses*, s. 249.

7) Srov. tamtéž, s. 244–247, 249, 255.

konventu, natož rozšiřování klášterního panství.⁸ Teprve v této době, po roce 1125, zřejmě proběhl prodej zlaté koruny zdobené drahokamy, za niž benediktini získali nové statky v Durynsku. Kdyby k uvedené obchodní transakci došlo dříve, před rokem 1125, stěží by nabytí nových držav k těmto létům dobře informované pegavské anály přešly mlčením. Opat Windolf prodal diadém nejpozději roku 1150, kdy na svůj úřad rezignoval a předal opatskou berlu svému nástupci. Na datování prodeje koruny až do let 1125–1150 ostatně poukazují i samotné pegavské anály, když zmiňují, že k tomuto obchodu došlo „později“ (*postea*).

Otázkou zůstává, kdo klášteru statky v Durynsku prodal a stal se případně novým majitelem pegavského diadému. Jedinou blíže specifikovanou koupi statků spojenou s opatem Windolfem zachycuje stručný spis o činech pegavských opatů (*De abbatibus huius monasterii*), který byl dokončen po roce 1267 a na přelomu 13. a 14. věku opsán do nové kapitulní knihy. Stručné pojednání se k časům opata Windolfa zmiňuje o koupi devíti lánů ve vesnici Michlitz u Lützeniu za 16 hřiven (*Emit et in Muchilitz nouem mansos pro XVI marcis*).⁹ Příslušnost osady Michlitz k oblasti Durynska se však jeví navýsost diskutabilní. Taktéž je otázkou, zda by zlatá koruna vykládaná vzácnými kameny cenově odpovídala 16 hřivnám, popřípadě devíti lánům.

Sdílnější je pegavský analista v líčení dalšího osudu drahocenného obleku, který Judita z Grojče položila roku 1096 na pegavský oltář vedle koruny. Prý když vyrazil fundátorův syn Wiprecht III., též zvaný Václav, místo svého otce na tažení do Itálie ve službách císaře, vzal s sebou skvostné roucho, za které slíbil po návratu mnichům zaplatit odpovídající množství stříbra. Drahocenný háv se zalíbil biskupovi z Münsteru Burchardovi Ryšavému, jenž jej koupil za 40 hřiven. Se svým stříbrem se však pegavský klášter již neshledal. Když se Wiprecht-Václav vrátil z Itálie, různé záležitosti a překážky zabránily, aby mladý hrabě slíbenou sumu mnichům vyplatil.¹⁰ Gustav Blumschein přesvědčivě doložil, že onou italskou výpravou, na které Wiprecht-Václav prodal zdobný šat, může být jen tažení Jindřicha V. za císařskou korunou v letech 1110–1111.¹¹ Tehdy se Grojčtí nacházeli v dosti svízelné situaci.

8) Tamtéž, s. 255–258; srov. Ludwig COHN, *Die pegauer Annalen aus dem zwölften und dreizehnten Jahrhundert*, Mittheilungen der Geschichts- und Alterthumsforschenden Gesellschaft des Osterlandes 4, 1858, s. 472–533, konkrétně s. 492–497, s. 500nn; H. PATZE, *Die Pegauer Annalen*, s. 5; Wilhelm WATTENBACH – Franz-Josef SCHMALE, *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter: Vom Tode Kaiser Heinrichs V. bis zum Ende des Interregnum 1*, Darmstadt 1976, s. 9–12, 415–418.

9) Universitätsbibliothek Leipzig, Ms. 848, fol. 87r–89r, konkrétně fol. 87r. Jedinou edici tohoto pramene pořídil roku 1728 Johann Burkhard Mencke. *De Abbatibus hujus monasterii*, in: *Scriptores rerum Germanicarum praecipue Saxoniarum*. Tomus II, ed. Johann Burkhard MENCKE, Lipsiae 1728, s. 104–107, konkrétně s. 104. Vesnici Muchilitz identifikoval již Christian SCHÖTTGEN, *Historie des berühmten Helden Graf Wiprechts zu Grötzsch, Marggrafen in Lausitz und Burggrafen zu Magdeburg, wie auch des von Ihm gestifteten Klosters zu Pegau*, Regensburg 1749, s. 107.

10) *Annales Pegavienses et Bosovienses*, s. 245: ...*cicladem vero domnus Wicpertus iunior postmodum vice patris in Ytaliam ad imperatoris obsequium profecturus sustulit, data pollicitatione, quanti varet tantum argentum se restituere. Burchardus autem Monasteriensis episcopus, cognominatus Rufus, ciclade considerata, 40 marcas pro ea dedit. Sed Wicpertus ab Ytalia reversus, multis intervenientibus impedimentis eas solvere non potuit ante suum obitum.*

11) Gustav BLUMSCHEIN, *Wiprecht von Groitzsch*, Zeitschrift des Vereins für Thüringische Geschichte und Alterthumskunde, Neue Folge 1, 1879, s. 331–396, zvláště s. 374–376; taktéž Georg IRMER,

Nešťastně se zapletli do bojů o vládu v Čechách a *Wicpertus iunior* byl spolu s neúspěšným českým knížetem Bořivojem na počátku roku 1110 v Rokycanech zajat Jindřichem V. a vězněn na hradě Hammerstein v Porýní. Za propuštění syna si římský král na Wiprechtovi z Grojče vymohl odevzdání bezmála všech jeho držav, Budyšínska, Nižanska a hradů Leisnig a Mohrungen. Zároveň v létě téhož roku musel hrabě Wiprecht, ochuzený o tato panství a finančně vyčerpan nedávnou výpravou do Čech, poslat svou družinu na Jindřichovu římskou jízdu. Nelze se tudíž divit, že syn Wiprecht-Václav, kterého otec pověřil velením svých šiků, byl nucen sáhnout na poklad kláštera Pegau a zpeněžit zlatem zdobené roucho.¹²

Pegavští mniši snad vzácný šat ze svého zorného úhlu neztratili. Zdejší letopisec ještě v polovině 12. století věděl, že nový majitel jejich zlatohávu, münsterský biskup Burchard Ryšavý, daroval císaři Jindřichovi V. jakýsi „plášť (a) dalmatiku či tuniku dosti zdobné“ (*cappa dalmatica seu tunica satis decentibus*). Někteří historici uvažují, že se jednalo o totožné šaty, které Burchardovi prodal syn grojčského hraběte, čemuž zvláště nasvědčuje další osud vzácných textilií. Císař totiž tuto róbu nedaroval nikomu jinému než samému Wiprechtovi, tedy možná zpět původnímu majiteli.¹³

Biskup Burchard mohl císaři věnovat roucho nejpozději v předjaří roku 1118, neboť 19. března zemřel. Podle pegavských análů měl císař Wiprechtovi odevzdat cenný háv již roku 1117 na sněmu ve Wormsu, kde prý byl grojčský hrabě i obléněn lužickou markou. Jenže od jara roku 1116 do podzimu roku 1118 pobýval Jindřich v Itálii a žádné setkání císaře s Wiprechtem se ve Wormsu nekonalo. Jak přesvědčivě prokázali Theodor Flathe a Otto Posse, špatně datovaná zpráva letopisce se zjevně váže k wormskému sněmu pořádanému roku 1123, kdy i podle jiných pramenů došlo k Wiprechtovu oblénění.¹⁴ Zřejmě asi při této příležitosti císař podaroval oblekem od biskupa Bucharda grojčského hraběte. Zda se jednalo o navrácení původního pegavského hávu či jiný šat, se již nedozvíme. Touto zprávou jakékoliv stopy o zlatě tkaném oděvu ztrácíme, klášterní záznamy se o jeho dalším osudu již nerozepisují. V Pegau zůstala jen vzpomínka, jak konvent přišel bez sebemenší náhrady o drahocenný dar, který klášter obdržel v den svého vysvěcení.

Wigbert von Groitsch, *Mitteilungen des Vereins für Anhaltische Geschichte und Altertumskunde* 2, 1880, s. 109–116, 371–387, 518–526, konkrétně s. 386–387.

12) G. BLUMSCHEIN, *Wiprecht*, s. 374–376, zároveň vyvrátil později přijímaný názor, že Wiprecht Václav byl ze zajetí propuštěn až na konci roku 1111, potažmo roku 1112, což tvrdili Gerold MEYER VON KNONAU, *Jahrbücher des Deutschen Reiches unter Heinrich IV. und Heinrich V.* 6, Leipzig 1907, s. 219, 255; Václav NOVOTNÝ, *České dějiny I/2. Od Břetislava I. do Přemysla I.*, Praha 1913, s. 501. K zásahům Grojčských do dynastických sporů Přemyslovců na přelomu let 1109 a 1110 viz *tamtéž*, s. 475–483.

13) *Annales Pegavienses et Bosovienses*, s. 253: *Sed antequam remeandi licentiam ei concederet, cappa dalmatica seu tunica satis decentibus eum donavit, que ornamenta Monasteriensis episcopus, rufus Burchardus, imperatori obtulerat.* Srov. H. PATZE, *Die Pegauer Annalen*, s. 34, pozn. 88. Za jistotu tento předpoklad považuje E. BÜNZ, *Wiprecht von Groitsch*, s. 87.

14) Theodor FLATHE, *Wiprecht von Groitsch*, *Archiv für die Sächsische Geschichte* 3, 1865, s. 82–127, zde s. 122–123; Otto POSSE, *Markgrafen von Meissen und das Haus Wettin bis zu Konrad dem Grossen*, Leipzig 1881, s. 272, pozn. 186; Gerold MEYER VON KNONAU, *Jahrbücher des Deutschen Reiches unter Heinrich IV. und Heinrich V.* 7, Berlin 1965, s. 25–26, 254–256.

Byť autor klášterních záznamů věnuje darované koruně, plášti a šatu vypadajícímu jako dalmatika značnou pozornost, historikové se nad touto zmínkou zamýšleli jen okrajově. Spíše si všímali jiných míst pegavských análů, především však uvažovali nad věrohodností samotného pramene. Dlouho se tyto letopisy setkávaly se znevažujícím odsouzením. K hlavním argumentům kritiky náleželo nepřesné datování a fantaskní zveličování Wiprechtových činů.¹⁵ Hans Patze však poukázal, že nedůvěra k pegavským análům je oprávněná pouze u příkrášlených heroických zásluh fundátora a v nepřesné chronologii, nikoliv u popisu ostatních historických událostí.¹⁶ V těchto šlépějích kráčel i Dušan Třeštík, jenž upozornil, že pegavští mniši byli dobře informováni o pohnutkách královského povýšení Vratislava II.¹⁷ Závěry Hanse Patzeho byly nicméně do určité míry korigovány. Johannes Schultze přiřadil odstavec o Wiprechtově zděděném panství a slavných předcích ke smyšlenkám.¹⁸ Důkladného rozboru se pegavské analý dočkaly také od Thomase Vogtherra, který poukázal mimo jiné na záměrnou stylizaci Wiprechtovy osobnosti. Byť byl Vogtherr k samotnému prameni přísně kritický, prokázal, že v popisu událostí zhruba posledního desetiletí 11. věku nabývají pegavské analý na věrohodnosti. Za spolehlivou považuje relaci letopisce o pouti grojčského velmože ke svatopetrskému stolci do Říma krátce před rokem 1091.¹⁹ Podle Enna Bünze je nutné za pravdivé považovat i sdělení, že grojčský pán podnikl pouť k hrobu sv. Jakuba do Santiaga de Compostela, byť zde analista z Pegau doplnil určité ahistorické detaily, které neodpovídají dobové situaci.²⁰ Z pohledu Lutze Fenskeho odrážejí realitu posledního desetiletí 11. století i zmínky o Wiprechtových úzkých vztazích s magdeburským arcibiskupem a jeho sufragány, kteří patřili k proticísařské opozici.²¹ Totéž platí i u následných pasáží análů, které se zabírají událostmi dalších desetiletí. Ty se zásadně mylí v chronologii, méně již v obsahu, což zvláště platí u relací týkajících se

15) T. FLATHE, *Wiprecht*, s. 84nn; G. BLUMSCHEIN, *Wiprecht*, s. 337nn; H. SPANGENBERG, *Die Königskrönung Vratislavs von Böhmen und die angebliche Mainzer Synode des Jahres 1086*, *Mitteilungen des österreichischen Instituts für Geschichtsforschung* (dále MIÖG) 20, 1899, s. 382–396, konkrétně s. 394, pozn. 2; Paul SANDER, *Der Kampf Heinrichs IV. und Gregors VII. Von der zweiten Exkommunikation des Königs bis zu seiner Kaiserkrönung (März 1080 bis März 1084)*, Strassburg – Berlin 1903, s. 160–170.

16) H. PATZE, *Die Pegauer Annalen*, s. 1–28; taktéž i v mnohém skeptický P. SANDER, *Der Kampf Heinrichs IV.*, 160–170, přiznává letopisům určitou věrohodnost.

17) Dušan TŘEŠTÍK, „Gloria regni“ Vratislava II. Hymnus „Versus post missam“ a kronikář Kosmas, in: *Verba in imaginibus*. Sborník k 70. narozeninám Františka Šmahela, edd. Martin Nodl – Petr Sommer, Praha 2004, s. 285–298.

18) Johannes SCHULTZE, *Der Balsamgau in den Pegauer Annalen. Ein Beitrag zu deren Kritik*, JGMO 13/14, 1965, s. 370–378.

19) Thomas VOGTHERR, *Wiprecht von Groitzsch. Bemerkungen zur Figur des sozialen Aufsteigers im hohen Mittelalter*, in: *Figuren und Strukturen. Historische Essays für Hartmut Zwahr zum 65. Geburtstag*, hg. Manfred Hettling – Uwe Schirmer – Susanne Schötz unter Mitarbeit Christoph Volkmar, München 2002, s. 157–169; Týž, *Wiprecht von Groitzsch und das Jakobspatrozinium des Klosters Pegau. Ein Beitrag zur Kritik der Pegauer Annalen*, *Neues Archiv für sächsische Geschichte* 72, 2001, s. 35–53, k Wiprechtově římské pouti s. 40–43.

20) E. BÜNZ, *Wiprecht*, s. 70–79.

21) Lutz FENSKE, *Adelsoption und kirchliche Reformbewegung im östlichen Sachsen. Entstehung und Wirkung des sächsischen Widerstandes gegen das salische Königtum während des Investiturstreits*, Göttingen 1977 (= Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte 47), s. 265nn.

samotného kláštera.²² Mezi zmíněné spolehlivé zprávy je vsazeno líčení o vysvěcení kláštera a vzácném daru Judity z Grojče. Popisovaná velkolepá slavnost roku 1096 je pochopitelně pro pegavského analistu jednou z nejdůležitějších scén celého jeho díla. Lze však přiznat věrohodnost i zmínce o věnované koruně a zlatohávu?²³

První pegavský analista sepsal své dílo nedlouho po roce 1156 a dovedl je až k roku 1149.²⁴ Podle některých historiků měl tento pramen k Wiprechtovým časům mnohem užší vazbu. Georg Irmer, Franz-Josef Schmale a Enno Bünz zastávají názor, že pegavský letopisec, píšící krátce po roce 1156, nebyl autorem fundátorova životopisu, ale pouze opsal, doplnil a upravil nedatovaná *Gesta Wigberti*, která vznikla krátce po Wiprechtově smrti roku 1124.²⁵

Ohledně vzniku díla se lze v letopisech dočíst, že jejich autor psal „podle pravdivého vyprávění jak těch, kteří slyšeli od jiných, tak těch, kteří viděli a byli přítomni, z nich mnohé ještě žijící svědky jsme spatřili“.²⁶ Ve zmínce o přímých účastnících popisovaných dějů, očitých svědcích a zasvěcených informátorech je zjevně řeč především o houževnatém opatu Windolfovi, který bezmála po čtvrt století permanentně přicházel do kontaktu s fundátorem Wiprechtem († 1124), zároveň také s Přemyslovnou Juditou († 1108) a jejich syny Wiprechtem-Václavem († po 1116) a Jindřichem († 1135), tedy hlavními aktéry velkolepého vysvěcení konventu roku 1096. Opatský úřad zastával Windolf půl století (1101–1150), zemřel až roku 1156, v době, kdy dodnes dochované klášterní letopisy vznikaly. Windolf byl zároveň tím opatem, který opatroval darovanou korunu a ornát, pokud byly v držení pegavské kongregace. On rozhodl o jejich prodeji. Co se těchto skvostných ozdob týče, měl klášterní letopisec informace z první ruky. Stěží tedy existenci vzácných předmětů můžeme považovat za pouhý výmysl.²⁷ Lesk a zdobnost tohoto klenotu pamatoval nejen

22) To ostatně připouštěli i nejzatvrzejší kritici pegavských analů T. FLATHE, *Wiprecht*, s. 84; G. BLUMSCHEIN, *Wiprecht*, s. 337–338.

23) Na klíčový význam řádků o vysvěcení klášterního kostela v rámci pegavských analů nedávno upozornil Alexander BLÖTHNER, *Wiprecht von Groitzsch und Kaiser Heinrich IV. Der Aufstieg eines Ritters im 11. Jahrhundert. Untersuchung zur Entstehung von Gefolgschaftsverhältnissen zur Zeit des Investiturstreits. Studie zur Herausbildung des Hochadels im 11./12. Jahrhundert*, Plothen³2010, s. 98, pozn. 209.

24) K dataci sepsání první vrstvy pegavských analů Georg H. PERTZ, *Annales Pegavienses et Bosovienses* (úvod k edici), s. 232–234; L. COHN, *Die pegauer Annalen*, s. 482–533; T. FLATHE, *Wiprecht*, s. 83, potvrdil sepsání analů záhy po roce 1156 na základě dalších okolností. Dále srov. především H. PATZE, *Die Pegauer Annalen*, s. 2nn; v širších souvislostech Týž, *Adel und Stifterchronik. Frühformen territorialer Geschichtsschreibung im hochmittelalterlichen Reich*, in: *Ausgewählte Aufsätze von Hans Patze*, edd. Peter Johaneck – Ernst Schubert – Matthias Werner, Stuttgart 2002, s. 109–249, zde s. 143–146.

25) G. IRMER, *Wigbert von Groitzsch*, s. 112; W. WATTENBACH – F.-J. SCHMALE, *Deutschlands Geschichtsquellen*, s. 415–418; E. BÜNZ, *Wiprecht*, s. 63. Na Schmaleho závěry reagoval ve zvláštním exkurzu Hans PATZE, *Klostergründung und Klosterchronik*, in: *Ausgewählte Aufsätze von Hans Patze*, edd. Peter Johaneck – Ernst Schubert – Matthias Werner, Stuttgart 2002, s. 251–284, zde s. 282–284.

26) *Annales Pegavienses et Bosovienses*, s. 234: ...*veridica eorum relatione comperimus, tum qui ab aliis audierunt, tum qui viderunt et interfuerunt, quorum plerosque superstites vidimus, auxiliante Deo simpliciter et sine verborum ambagibus scire volentibus aperiemus.*

27) Opata Windolfa jako hlavního informátora pegavského analisty shodně označují L. COHN, *Die pegauer Annalen*, s. 477–488; G. BLUMSCHEIN, *Wiprecht*, s. 338; T. FLATHE, *Wiprecht*, s. 83; Ludwig SCHMIDT, *Beiträge zur Geschichte der wissenschaftlichen Studien in sächsischen Klöstern*, Neues Archiv für sächsische Geschichte und Altertumskunde 20, 1899, s. 1–32, zvláště s. 16; K. A. KÜHN, *Beiträge*,

opat Windolf, ale jistě také ne jeden starší pegavský mnich, který ještě žil v polovině 12. století, zvláště když k proději koruny došlo později, snad až někdy v letech 1125–1150. Diadém a róba musely skutečně existovat už jen z toho důvodu, že za korunu byly nakoupeny nové klášterní statky v Durynsku a po zlatem krumplované textilii zbyla konventu nezaplacená pohledávka.²⁸

O věrohodnosti uvedené relace zvláště vypovídá i skutečnost, že autor análů zaznamenával vyprávění někoho, kdo měl unikátní přehled o klášterních cennostech, které velmi detailně popisoval. Věděl, že šachovnice, kterou Wiprecht obdržel od krále Vratislava, byla vykládána zlatem a její figurky, které později podle všeho posloužily v Pegau k výzdobě pulpitu, byly vyřezány z křišťálu a slonoviny.²⁹ Přesně vyjmenovává pozůstalost hraběnky Judity a další dary věnované fundátorem pro spásu své choti. Zsvěcené uvádí, že k nim náležel Juditin „překrásný plášť zdobně a umělecky dosti zlatem tkaný, ze kterého byla vyhotovena velmi pěkná kasule, ne však stejné velikosti, neboť na různé části jak užitečně, tak neužitečně byl rozřezán. Také velmi veliký zlatý lem pláště byl přenesen a připevněn na jinou kápi“.³⁰ O darované velké schránce věděl, že byla zdobena zlatem, drahokamy a slitky zlata, stříbra, případně i slitky kovů (*electrum*). Z týchž vzácných materiálů byly vyrobeny i tři velké kříže, u nichž zsvěcené poznamenává, že jejich podstavce byly ze stříbra. Kromě stříbrné nádoby na uchovávání svěcené vody uvádí i tři svícny, které označuje za řeckou liteckou práci. Podrobný soupis uzavírá výzdoba hlavního oltáře z Juditiny výbavy, u níž je zvláště připomenuta krásná pokrývka, o nejvýznamnějších svátcích pokládaná na pulpit, na němž se četlo evangelium. K tomu ještě přidává věty o kasuli zelené barvy se zlatým lemováním, kterou klášteru darovala ještě za svého života samotná fundátorka Judita. Stejně tak věnovala i kněžský šat a oltářní výbavu sousednímu kostelu sv. Mikuláše, privátní kapli grojčských hrabat. Mnohé z těchto darů se v klášteře ještě nacházely v době, kdy analista psal své dílo.³¹ Na první pohled je zřejmé, že pegavský benediktin (možná opat Windolf?), který mohl poskytnout letopisci tyto informace, měl přístup ke klášternímu pokladu a jmenované vzácné předměty, z nichž největší pozornost věnoval koruně a zlatohávu, bral často do rukou. Byť některé z těchto předmětů za různých okolností pokladnici pegavského konventu opustily, zmínka o nich sloužila jako memorie upomínající na dobrotivé fundátory. K tomuto účelu zjevně sloužila i zpráva o šatu a koruně, darovaných roku 1096.

Tyto klenoty do svých úvah zapojil už roku 1928 H. Buchenau, který předpokládal, že královská koruna objevující se jako jeden z motivů na mincích pegavských

s. 166; H. PATZE, *Die Pegauer Annalen*, s. 5; L. FENSKE, *Adelsopposition*, s. 271; W. WATTENBACH – F.-J. SCHMALE, *Deutschlands Geschichtsquellen*, s. 416–417; A. BLÖTHNER, *Wiprecht*, s. 12–13.

28) Taktéž A. BLÖTHNER, *Wiprecht*, s. 98, pozn. 209. Značné hodnoty celé pasáže letopisů si je vědom i L. FENSKE, *Adelsopposition*, s. 267.

29) *Annales Pegavienses et Bosovienses*, s. 240–241, 246.

30) Tato následně rozstříhaná Juditina róba však není námi připomínaným pláštěm, který fundátorka s dalmatikou a korunou darovala pegavskému klášteru roku 1096, neboť tu, jak jsme uvedli, v letech 1110–1111 prodal její syn Wiprecht III. Václav. Mylně obě textilie ztotožňuje Petr CHARVÁT, „Světská nádhery vždy k účtě ponouká“. *Přepych přemyslovských dvorů*, Sborník Národního muzea v Praze, řada A – Historie 66, 2012, s. 63–66, zde s. 64.

31) *Annales Pegavienses et Bosovienses*, s. 249.

opatů představovala diadém darovaný Juditou z Grojče.³² Drobné vyobrazení koruny se ale objevuje na brakteátech opatů, kteří se svého úřadu ujali až po roce 1185 a ve 13. století, tedy v době, kdy již byla pegavská koruna řadu desetiletí prodaná. Vyražený obraz královské čelenky na mincích zjevně symbolizuje panovnický majestát říšských králů a císařů, k čemuž dospěl už Hans Patze.³³ Tento historik se vedle Percyho Ernsta Schramma, Luzte Fenskeho, Hanse-Dietricha Kahla, Enna Bünze a dalších badatelů také krátce zamýšlel nad odložením koruny a hávu na oltáři kláštera Pegau.³⁴

Panovnické insignie či votivní koruna věčného života?

Drahocenných předmětů, označovaných jako *corona*, je ve středověkých inventářích kostelů a jiných pramenech zmíněno nemálo.³⁵ Mohlo se jednat o závěsné lustry ve tvaru koruny, které symbolizovaly především nebeský Jeruzalém,³⁶ další početnou skupinu pak tvoří votivní koruny, od raného středověku darovávané svatostánkům různými dobrodinci. Tyto předměty byly zhmotněným symbolem nebeské spásy, pro který se vžilo označení koruna života, šířeji koruna věčného života, koruna spravedlnosti, koruna slávy či koruna věčné spásy. Bývaly například zavěšeny nad oltáři, nad hroby světců či byly pokládány na jejich relikviáře. Zvláště svatí mučedníci byli s korunou věčného života spojováni nejčastěji, a to i na řadě dobových vyobrazení, na kterých jsou touto korunou – též zvanou mučednickou – korunováni přímo Boží rukou z nebes.³⁷ Původ těchto většinou zlatých či stříbrných cenností

32) Heinrich BUCHENAU – Behrendt PICK, *Der Brakteatenfund von Gotha (1900)*, München 1928, s. 122. Vyobrazení a popis těchto mincí už zachytil Carl F. POSERN-KLETT, *Sachsens Münzen im Mittelalter I. Münzstätten und Münzen der Städte und geistlichen Stifter mit XLVI litografischen Tafeln*, Leipzig 1846, s. 290, 292, 293, 295 (tabulky XXXVIII, XXXIX).

33) H. PATZE, *Die Pegauer Annalen*, s. 34, pozn. 88.

34) Z českých badatelů celou pasáž krátce připomněli Franciscus PUBITSCHKA, *Chronologische Geschichte Böhmens IV/1*, Prag 1778, s. 80; Zikmund WINTER – Čeněk ZÍBRT, *Dějiny kroje v zemích českých I*, Praha 1892, s. 131; Zdeněk PETRÁŇ, *První české mince*, Praha 1998, s. 116; Lukáš REITINGER, *Přemyslovci mezi královskou korunou a knížecím stolcem. Tři studie k prvnímu českému království* (nepublikovaná diplomová práce uložena v Historickém ústavu FF MU), Brno 2008, s. 41–50 (kde stručná skica těchto úvah); Vratislav VANÍČEK, *Soběslav I. Přemyslovci v kontextu evropských dějin v letech 1092–1140*, Praha – Litomyšl 2007, s. 21–23; P. CHARVÁT, *Světská nádhera*, s. 64.

35) *Mittelalterliche Schatzverzeichnisse I*, ed. Bernhard BISCHOFF, München 1967 (= Veröffentlichungen des Zentralinstituts für Kunstgeschichte in München 4), dle rejstříku.

36) Důkladně o této výzdobě kostelů pojednala v nepublikované práci Adelheid KITT, *Der frühromanische Kronleuchter und seine Symbolik*, Inaugural-Dissertation Wien 1944. Celou problematiku v nedávné době shrnul Joachim OTT, *Krone und Krönung. Die Verheißung und Verleihung von Kronen in der Kunst von der Spätantike bis zum 1200 und die geistige Auslegung der Krone*, Mainz am Rhein 1998, s. 200–210; dále srov. Charles CAHIER, *Couronne de lumière d' Aix-la-Chapelle et monuments analogues du moyen age*, Mélanges d' archéologie, d' histoire et de littérature 3, 1853, s. 1–62; Hans-Dietrich KAHL, *Weihekronen und Herrscherkronen. Studien zur Entstehungsgeschichte mittelalterlicher Symbolhandlungen mit Kronen* (nepublikovaná habilitační práce na Filozofické fakultě Univerzity Justa Liebiga v Giessenu), Giessen 1964, s. 86nn.

37) Zásadní (bohužel nepublikovanou) práci k tomuto tématu napsal H. D. KAHL, *Weihekronen und Herrscherkronen*, s. 32nn, 40–117. Dále se nad votivními korunami zamýšleli Albrecht HAUPT, *Weihekronen*, in: *Realexikon der germanischen Altertumskunde* 4, Strassburg 1918/1919, s. 498–503; Percy E. SCHRAMM, *Herrschaftszeichen und Staatssymbolik. Beiträge zu ihrer Geschichte vom dritten bis zum*

zdobených drahokamy mohl být dvojitý. Buď je nechali vyhotovit samotní dárci, aby byly jako votivní koruny předány danému kostelu či přímo relikvii určitého světce. Řada pramenů také dokládá, že votivní koruny často byly původně císařskými či královskými insigniemi, které kostelům darovali různí panovníci či jejich příbuzní.³⁸ Ve svatostáncích tyto insignie mohly sloužit jako votivní koruny a zároveň připomínat památku na panovnický majestát dobrotivého vládce. Darovaný královský diadém nutně nemusel jako votivní koruna zdobit sakrální prostor. Mohl být rozebrán a získané zlato a stříbro posloužilo k výzdobě další cennosti kostela nebo k jinému bohulibému účelu, či naopak byla darovaná koruna s úctou uložena v chrámovém pokladu, případně nošena o významných svátcích v procesí a pokládána na oltář. V některých případech se insignie dočkaly i dalšího osudu, když byly v budoucnu použity ke korunovacím příštích vládců. Samotné věnování votivních a původně panovnických korun většinou proběhlo jejich položením na oltář či na relikvii světce, pro což se už ve středověkých pramenech vžilo označení obětování korun, v německé literatuře *Kronenopfer* (*Kronopfer*).

Ke kterému z těchto typů korun věnovaných církevním institucím náležel diadém položený na oltář pegavské kongregace Juditou z Grojče? Vzhledem k tomu, že darovaný předmět fundátorka nosila na hlavě, musíme rozhodně vyloučit, že by pegavská koruna byla závěsným lustrem se svícny či lucernami. Zůstávají tedy dvě možnosti. Buď se jednalo o klenot, který nechala Judita vyhotovit jako votivní korunu, nebo o původně nošený panovnický diadém, který byl či nebyl poté v klášteře vystaven jako koruna věčného života.

K první možnosti se v nedávné době přiklonil Enno Bünz, podle kterého pegavský klenot už vznikl jako votivní koruna. Jeho opatrně vyslovená úvaha vychází z předpokladu, že není doloženo žádné obětování koruny panovníka, na kterém by mohla mít choť saského velmože podíl. Tento závěr vede Bünze k hledání spojitosti mezi pegavskou slavností a korunovací poutníků (*coronatio peregrinorum*, *Pilgerkrönung*), související s kultem sv. Jakuba, jemuž byl také zasvěcen Wiprechtův konvent. Poutníci z německých oblastí směřující k hrobu sv. Jakuba v Santiagu de Compostela podstoupili po svém příchodu k hrobu apoštola zvláštní akt zbožnosti a nasadili si na hlavu korunu představující korunu života (*corona vitae*) – symbol spásy. Enno Bünz poukazuje na líčení pegavských letopisů, podle kterých se

sechzehnten Jahrhundert (dále HZSS), Bd. II, Stuttgart 1955, s. 377–379; Bd. III, Stuttgart 1956, s. 910–911; Josef DEÉR, *Byzanz und die Herrschaftszeichen des Abendlandes*, *Byzantinische Zeitschrift* 50, 1957, s. 404–436, zde s. 433nn; Hans-Dietrich KAHL, *Die „Konstantinskrone“ in der Hagia Sophia zu Konstantinopel. Ein Beitrag zur byzantinischen Konstantinslegende*, in: *Antike und Universalgeschichte. Festschrift Hans Erich Stier zum 70. Geburtstag am 25. Mai 1972*, Münster 1972, s. 302–322; Wilhelm STÖRMER, *Frühe Kirchenanlagen in den Ostalpen und ihrem Vorland*, *Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte* 67, 2004, s. 13–34, konkrétně s. 31–33; Alexander Pierre BRONISCH, *Krönungsritus und Kronenbrauch im Westgotenreich von Toledo*, *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte* (dále ZSSR), *Germanische Abteilung* 116, 1999, s. 37–86, především s. 59–63. Náboženskému obsahu a ikonografii korun života se v posledních letech souhrnně věnoval J. OTT, *Krone und Krönung*, zvláště s. 63–65, 155–161, 185nn.

38) Pramenné zmínky (nikoliv však všechny) shromáždil Percy E. SCHRAMM, *Herrschaftszeichen: gestiftet, verschenkt, verkauft, verpfändet. Belege aus dem Mittelalter*, *Nachrichten der Akademie der Wissenschaften in Göttingen I. Philologisch-historische Klasse* 5, 1957, s. 162–226.

Wiprecht z Grojče účastnil poutě do Santiaga de Compostela, a nabízí možnost, že se zde kající velmož setkal s korunovací poutníků a následně ji uplatnil při slavnostním vysvěcení kláštera v Pegau roku 1096.³⁹

Samotný autor této úvahy ale nemohl přejít mlčením, že jeho hypotéza má značné slabiny a postrádá silnější argumentaci. Především první písemné doklady o korunovací svatojakubských poutníků jsou značně pozdní a často protichůdné i zmatené. Ze čtyřicátých let 13. století pocházejí ustanovení, že němečtí poutníci přichodí do Santiaga de Compostela mají projevovat úctu k jakési koruně, ale není zde uvedeno, že by si nasazovali diadém na hlavu.⁴⁰ O tom se dočítáme teprve v cestopisu rytíře Arnolda z Harffu z roku 1499.⁴¹ Doklady pro tvrzení, že tento rituál se konal nejen v 15. věku, ale už v předcházejících staletích, se hledají v ikonografickém materiálu. V německých oblastech (zvláště v jihozápadních) byl sv. Jakub také od 13. století zpodobňován, jak vlastní rukou nasazuje poutníkům korunu věčného života. Nejstarší vyobrazení se hledá v románském reliéfu z konce 12. věku v dómu ve Freiburgu. Zůstává však otázkou, zda tyto náměty můžeme automaticky považovat za doklad existence santiagské korunovace poutníků ve 13. století, vždyť motiv, jak Bůh, Kristus či světec nasazují smrtelníkům korunu věčného života, se hojně objevuje od pozdní antiky po celý středověk.⁴²

Pokud bychom přes tyto pochybnosti připustili, že němečtí poutníci rituál *coronatio peregrinorum* po dosažení hrobu sv. Jakuba absolvovali nejen v pozdním středověku, ale už ve 13. století, a předpokládali jej už v 11. věku, abychom mohli hledat spojitost s pegavským odložením koruny na oltář, stále zde zůstane řada rozporuplných otázek. Proč případnou korunu svatojakubského poutníka neodevzdal roku 1096 mnichům v Pegau sám Wiprecht, ale jeho manželka, která podle klášterních análů hrob sv. Jakuba nenavštívila? Opominuta taktéž nesmí být nesrovnalost mezi korunovací poutníků a pegavským aktem. Zatímco poutník si korunu před sv. Jakubem v Santiagu de Compostela podle popisu z roku 1499 nasadil na hlavu, Judita z Grojče naopak diadém ze své hlavy sejmula a položila na oltář. Největší rozpory však vyvstanou, pokud nabízené řešení konfrontujeme se samotným pramenem. Pegavské anály totiž nemluví pouze o koruně, která podle Bünze představovala symbol spásy svatojakubských poutníků, ale také o zlatem vyšíváném ornátu s pláštěm, který Judita položila vedle koruny na oltář. Tento honosný oblek do předkládané úvahy o pegavské *coronatio peregrinorum* a představě o *coronae*

39) E. BÜNZ, *Wiprecht*, s. 84–87.

40) *Constituciones de la Iglesia de Santiago*, in: Las peregrinaciones a Santiago de Compostela III, edd. Luis VÁZQUEZ DE PARGA – Jose M. LACARRA – Juan URÍU RÍU, Madrid 1949, s. 113–114, č. 80.

41) *Die Pilgerfahrt des Ritters Arnold von Harff von Cöln durch Italien, Syrien, Aegypten, Arabien, Aethiopien, Nubien, Palästina, die Türkei, Frankreich und Spanien, wie er sie in den Jahren 1496 bis 1499 vollendet, beschrieben und durch Zeichnungen erläutert hat*, ed. Eberhard von GROOTE, Cöln 1860, s. 233.

42) O rozšířenosti tohoto obrazového námětu naposledy souhrnně pojednal J. OTT, *Krone und Krönung*. Svatojakubské problematice se věnují Robert PLÖTZ, „*Benedictio perarum et baculorum*“ und „*coronatio peregrinorum*“. *Beiträge zu der Ikonographie des hl. Jacobus im deutschsprachigen Raum*, in: *Volkskultur und Heimat. Festschrift für Josef Dünninger zum 80. Geburtstag*, hg. Dieter Harmening – Erich Wimmer, Würzburg 1986 (= *Quellen und Forschungen zur europäischen Ethnologie* 3), s. 339–376; Klaus HERBERS, *Wol auf sant Jacobs straßen! Pilgerfahrten und Zeugnisse des Jakobuskultes in Süddeutschland*, Ostfildern 2002, s. 53–55, kde i další literatura.

vitae vůbec nezapadá. Vzácný šat s korunovací svatojakubského poutníka zjevně nesouvisí a stěží s ní bude souviset i druhý dar fundátorky Judity, „zlatá koruna zdobená drahokamy“. I líčení samotných pegavských análů ostatně vylučuje, že by darovaný diadém zde byl chápán jako výhradně náboženský symbol – koruna života. Klášterní letopisec totiž uvádí, že ten, kdo tyto dary při vysvěcení kostela nosil, se honosil královským původem a byl „královsky ozdoben“ – *filia Fratizlai Boemici regis [...] coronata et auro textis induvis regaliter adornata*. Podle těchto slov mohly být cennosti, které v červenci roku 1096 spočinuly na oltáři kláštera v Pegau, jen panovnickými odznaky. Samotný pramen zde jednoznačně dává za pravdu závěrům Percyho Ernsta Schramma, Hanse Patzeho, Hanse-Dietricha Kahla a Lutze Fenskeho, kteří v pegavském rituálu viděli obětování panovnické koruny.⁴³

Obětování korun

Zvyk obětování panovnických korun (*Kronenopfer*) a dalších insignií, pro který prameny také užívají obratu *offere coronam, ofra korona kononga* či *offrir la corona*, byl značně rozšířený. Jeho původ dodnes není zcela objasněn a vzory k tomuto aktu se mimo jiné hledají v Bibli a na starověkém Blízkém východě.⁴⁴ První doklady o obětování korun v křesťanském světě lze nalézt už v pozdní antice. Takzvané Tiburtinské Sibylino proroctví (Sibylla Tiburtina), patrně ze 4. století, nejpozději z počátku 5. století, předpovídá, jak poslední pozemský císař (král) přijde do Jeruzaléma a před příchodem Antikrista odevzdá Bohu svou korunu a svůj plášť. Ve středověku byla víra v posledního pozemského císaře dále rozvíjena. V podání značně rozšířeného proroctví ze 7. století, za jehož autora byl smyšleně označován sv. Methodios z Patary, sejme poslední pozemský vládce svůj diadém z hlavy, odloží jej na hoře Golgotě na ostatek svatého kříže a vzácná relikvie s korunou vystoupí na nebesa. Podle traktátu pozdějšího opata Adsona z Montier-en-Der, sestaveného před rokem 954 pro západofranskou královnu Gerbergu, sestru císaře Oty I., odloží poslední vládce impéria svou korunu a žezlo na Olivetské hoře. Rovněž divadelní hra *Ludus de Antichristo*, sepsaná na dvoře Fridricha Barbarossy pro výjimečnou příležitost (snad korunovací či říšský sněm), zmiňuje, jak v jeruzalémském chrámu

43) P. E. SCHRAMM, *Böhmen und das Regnum*, s. 526; Hans-Dietrich KAHL, *Slaven und Deutsche in der brandenburgischen Geschichte des zwölften Jahrhunderts. Die letzte Jahrzehnte des Landes Stodor II*, Köln – Graz 1964, s. 731–732, pozn. 53; H. PATZE, *Die Pegauer Annalen*, s. 33–34; L. FENSKE, *Adelsopposition*, s. 267.

44) Komplexně pojatá práce k tomuto tématu, zachycenému v pramenných zmínkách roztržštěných po celé Evropě, zatím chybí. Základní problematiku nastínil a nad původem obětování korun se zamýšlel H.-D. KAHL, *Weihekroner und Herrscherkroner*, především s. 1–39, 107, 204–268, 304–314; TÝŽ, *Slaven und Deutsche I*, s. 191–206, s poznámkovým aparátem v druhém dílu s. 727–737. Stručně se obětování korun věnovali P. E. SCHRAMM, *HZSS II*, s. 627nn; Carlrichard BRÜHL, *Kronen- und Krönungsbrauch im frühen und hohen Mittelalter*, *Historische Zeitschrift* (dále HZ) 34, 1982, s. 1–31, zvláště s. 10–11; Jürgen PETERSOHN, *Der König ohne Krone und Mantel. Politische und kultgeschichtliche Hintergründe der Darstellung Ottos IV. auf dem Kölner Dreikönigenschrein*, in: *Überlieferung – Frömmigkeit – Bildung als Leitthemen der Geschichtsforschung. Vorträge beim wissenschaftlichen Kolloquium aus Anlaß des achtzigsten Geburtstags von Otto Meyer*, hg. Jürgen Petersohn, Wiesbaden 1987, s. 43–76, konkrétně s. 52, 59nn, 70–71; J. OTT, *Krone und Krönung*, s. 174–175. Další literatura je uvedena níže.

Páně císař položí svůj diadém a plášť na oltář. Obětování koruny a všeho panovnického šatu římského krále v Jeruzalémě na konci věků připomíná stručně v závěru osmdesátých let 12. století také císařský notář a kaplan Gottfried z Viterba ve svém spisu *Pantheon*.⁴⁵

Akt obětování koruny posledního pozemského císaře se záhy stal inspirací pro politická gesta mnohých vládců. Již v první třetině 8. století langobardský král Luitprand položil v Římě před ostatky apoštola sv. Petra všechny panovnické odznaky, kterými byl ozdoben.⁴⁶ I odstupující italský král Arduin Ivrejský obdaril roku 1014 klášter Fruttuaria insigniemi, které položil na oltář.⁴⁷ Našemu prostředí asi nejbliže byl Přibyslav Jindřich, jenž panoval v Braniboru na řece Havole. Dle traktátu Jindřicha Antverpského z poslední třetiny 12. století byl králem a se svojí manželkou Petrissou daroval někdy v letech 1140–1150 královské insignie klášteru v Leitzkau u Magdeburku. Svě diademy zde položili na relikviář sv. Petra.⁴⁸ K řadě politických aktů, které podstoupil roku 1204 aragonský král Petr II. při své návštěvě papeže Inocence III. v Římě, patřilo i obětování koruny a žezla záhy po jeho korunovaci. Tyto své insignie panovník podřizující se papežskému stolci odložil na svatopetrský oltář.⁴⁹

O rozšíření zvyku darování korun se jistě ve větší míře zasloužila donace císaře Konstantina. První křesťanský císař podle znění proslulého falza také daroval svou korunu oltáři svatého Petra v Římě.⁵⁰ Taktéž odevzdání insignií při příležitosti vysvěcení nové církevní stavby nebylo něčím výjimečným. Události v Pegau se podobá i slavnost konaná 16. května roku 992 v Halberstadtu. Podle pozdější tradice prý král Ota III. v den vysvěcení dómu za přítomnosti mnoha arcibiskupů,

45) H.-D. KAHL, *Weihekronne und Herrscherkronne*, s. 278nn, 296nn, 300nn; Hannes MÖHRING, *Der Weltkaiser der Endzeit. Entstehung, Wandel und Wirkung einer tausendjährigen Weissagung*, Stuttgart 2000 (= *Mittelalter-Forschungen* 3), s. 28–39, 50–104, 139, 144–148, 176–184, 332nn, 350–368. Zde lze také dohledat jednotlivé edice a literaturu.

46) *Le Liber pontificalis. Texte, introduction et commentaire* I, ed. Louis DUCHESNE, Paris 1886, s. 408.

47) *Arnulfi Gesta archiepiscoporum Mediolanensium* I,16, MGH SS VIII, edd. Ludwig C. BETHMANN – Wilhelm WATTENBACH, Hannover 1848, s. 10.

48) *Heinrici de Antwerpe Tractatus de captione urbis Brandenburg*, MGH SS XXV, ed. Oswald HOLDER-EGGER, Hannover 1880, s. 483. Shoda nepanuje nejen v chápání obětování koruny v Leitzkau, ale také ohledně původu království Přibyslava Jindřicha. H.-D. KAHL, *Slawen und Deutsche* I, s. 189–225; II, s. 724–740; Helmut ASSING, *Albrecht der Bär als marchio de Brandenburg und Marchio Brandenburgensis. Werdegang und Hintergründe einer Tituländerung*, in: Týž, *Brandenburg, Anhalt und Thüringen im Mittelalter*, Köln – Weimar – Wien 1997, s. 133–176; Hans-Otto GAETHKE, *Königtum im Slawenland östlich der mittleren und unteren Elbe im 12. Jahrhundert. Eine Untersuchung zur Frage nach der Herkunft des Königtums Pribislaw Heinrichs von Brandenburg*, JGMO 46, 2000, s. 1–111, zvláště s. 70–111; Piotr BOROŃ, *Kniaziowie, królowie, carowie... Tytuły i nazwy władców słowiańskich we wczesnym średniowieczu*, Katowice 2010, s. 154–158.

49) *Die Register Innocenz' III. 7. Pontifikatsjahr*, edd. Othmar HAGENEDER – Christoph EGGER – Karl RUDOLF – Andrea SOMMERLECHNER, Wien 1993, s. 406–409, č. 229; srov. Percy E. SCHRAMM, *Zur Geschichte der „Krone von Aragón“*. *Die Krönung im Aragonesischen Königreich*, in: Týž, *Kaiser, Könige und Päpste. Gesammelte Aufsätze zur Geschichte des Mittelalters V/1*, Stuttgart 1970, s. 352–371, konkrétně s. 355–356; Damian J. SMITH, *Innocent III and the crown of Aragon. The limits of papal authority*, Hampshire – Burlington 2004, s. 44nn.

50) *Constitutum Constantini* 14, MGH Fontes iuris 10, ed. Horst FUHRMANN, Hannover 1968, s. 86–88; H.-D. KAHL, *Weihekronne und Herrscherkronne*, s. 265nn; Týž, *Slawen und Deutsche* I, s. 199nn.

biskupů a svých příbuzných předstoupil ozdoben královskou korunou a dalšími panovnickými odznaky před oltář svatého Štěpána a položil na něj své zlaté žezlo.⁵¹ Následující pramenné zmínky již sice přímo nepopisují rituál odložení panovnických odznaků na oltář, ale darování insignií stručně zmiňují. Například tentýž císař Ota III. odevzdal římskému klášteru svatého Alexeje svůj korunovační plášť.⁵² Císař Jindřich II. daroval jednu ze svých korun svatopetrskému chrámu v Římě, kde nechal svůj diadém zavěsit nad oltář. Jinou korunu s žezlem, jablkem a zlatě vyšívaným císařským ornátem daroval klášteru v Cluny.⁵³ Stejně tak i jeho nástupce Konrád II. podaroval clunyské opatství císařskými insigniemi, které užil při své korunovaci v Římě.⁵⁴ Z dalších obětování korun patří k těm nejzajímavějším bezesporu věnování diadému, ke kterému došlo při translaci ostatků sv. Alžběty v Marburgu 1. května roku 1236. Tehdy císař Fridrich II. za přítomnosti mnohých knížat a duchovních „vložil na svatou hlavu přesvaté vdovy zlatou korunu ze své pokladnice“. Tento klenot se zřejmě dodnes dochoval jako součást relikviáře uloženého ve Stockholmu.⁵⁵ Bylo by možné vyjmenovávat celou řadu dalších příkladů.⁵⁶ Neméně významným dokladem těchto aktů jsou královské diadémy, které byly součástí chrámových pokladů. Některé z nich se v celku či jen fragmentárně dochovaly, o jiných později ztracených vypovídají písemné zmínky.⁵⁷ Ve vrcholném středověku se také obětování některých insignií, zvláště meče, stalo součástí korunovačních řádů.⁵⁸

51) *Gesta episcoporum Halberstadensium*, MGH SS XXIII, ed. Ludwig WEILAND, Hannover 1874, s. 86–87. Srov. Karl Josef BENZ, *Untersuchungen zur politischen Bedeutung der Kirchweihe unter Teilnahme der deutschen Herrscher im hohen Mittelalter. Ein Beitrag zum Studium des Verhältnisses zwischen weltlicher Macht und kirchlicher Wirklichkeit unter Otto III. und Heinrich II.*, Kallmünz 1975 (= Regensburger historische Forschungen 4), s. 21–54, 223–267. Dataci a věrohodnost tohoto pramene také shrnuje Uwe GRIEME, *Zur Aussagekraft von Bistumschroniken und Bischofskatalogen des Bistums Halberstadt im Hoch- und Spätmittelalter*, Concilium medii aevi 3, 2000, s. 185–203, především s. 185–195.

52) *Ex miraculis s. Alexii* 3, MGH SS IV, ed. Georg H. PERTZ, Hannover 1841, s. 619–620.

53) Prameny o darovaných insigniích Jindřicha II. shromáždil P. E. SCHRAMM, *Herrschaftszeichen: gestiftet*, s. 174–175, č. 42, 43.

54) *Ex vita Hugonis abbatis Cluniacensis (Ex vita Hugonis auct. Gilone)*, MGH SS XV/2, ed. Lothar von HEINEMANN, Hannover 1888, s. 938.

55) *Chronica regia Coloniensis*, MGH Scriptorum rerum Germanicarum [XVIII], ed. Georg WAITZ, Hannover 1880, s. 268: „...coronam auream de suo thesauro sacro capiti sanctissime vidue imposuit; dále srov. Percy Ernst SCHRAMM – Josef DEÉR – Olle KÄLLSTRÖM, *Kaiser Friedrichs II. Herrschaftszeichen*, Göttingen 1955 (= Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen, Philosophisch-historische Klasse, 3. Folge, Nr. 36), s. 16–51, zvláště 27nn; Anette KINDER, *Reliquiar mit der Krone*, in: Elisabeth von Thüringen – Eine europäische Heilige. Katalog, edd. Dieter Blume – Matthias Werner, Petersberg 2007, s. 158–161.

56) P. E. SCHRAMM, *Herrschaftszeichen: gestiftet*, s. 166, č. 11–13; s. 188, č. 98; s. 194, č. 119; s. 196, č. 132, 133; s. 197, č. 137, 138. K dalším zmínkám viz níže.

57) P. E. SCHRAMM, HZSS II, s. 405nn, 409nn, 415nn, 456nn; Týž, HZSS III, s. 830nn; Týž, *Herrschaftszeichen: gestiftet*, s. 172–173, č. 36; P. E. SCHRAMM – J. DEÉR – O. KÄLLSTRÖM, *Kaiser Friedrichs II. Herrschaftszeichen*, s. 74nn.

58) Viz například *Ordo XXIII. The Ordo of Charles V*, in: *Ordines Coronationis Franciae. Texts and Ordines for the Coronation of Frankish and French Kings and Queens in the Middle Ages II*, ed. Richard A. JACKSON, Philadelphia 2000, s. 480; *Ordo ad coronandum Regem Boemorum*, in: Josef CIBULKA, *Český řád korunovační a jeho původ*, Praha 1934 (= Knihovna Časopisu katolického duchovenstva, Nová řada 1), s. 89.

Nejednalo se jen o pouhé darování šperků. Jak již vysvítá z uvedeného výčtu, symbolický význam obětování korun mohl mít několik podob. Hans-Dietrich Kahl a Jürgen Petersohn ovšem nepodchytili všechny symbolické roviny tohoto rituálu a především kladli důraz pouze na jediný, který se pokoušeli přenést i do jiných „obětování korun“.⁵⁹ Tímto aktem se panovníci jednak zřikali své moci ve prospěch Boha (potažmo Krista), tedy rezignovali na svou vládu. Tuto symboliku obětování korun zachycuje divadelní hra *Ludus de Antichristo* z poloviny 12. století, která rozvíjí tradici o posledním pozemském císaři, jenž opanuje Jeruzalém a „se svými vstoupí do chrámu, a když se zde pomodlí, snímá korunu z hlavy a drží ji s žezlem a impériem [t. j. říšským jablkem] před oltářem a zpívá: Přijmi, co nabízím Tobě, králi králů, s opravdu dobrotivým srdcem se vzdávám vlády. Skrze něho králové vládnou, ty jediný můžeš být zván císařem a jsi vládcem všech.“ Poté rezignující panovník odloží své císařské insignie na oltář.⁶⁰

V mnohem širší rovině se o tomto smyslu obětování koruny rozepsal v první třetině 12. století neznámý autor španělské kroniky *Historia silense*. Zde je symbolický obsah rituálu vložen do úst umírajícího leonského krále Ferdinanda I., který prý ozdoben královskými insigniemi předstoupil roku 1065 před oltář v bazilice San Izidoro v Leónu s těmito slovy: „Tvá je moc, tvé království, Pane, ty jsi nad všemi králi, tvé vládě všechna království nebeská a pozemská jsou podřízena, a proto království, které jsi daroval, jsem přijal a přijaté ho řídil tak dlouho, jak se svobodně líbilo tvé vůli. Ejhle, vracím ho tobě [...] a to říkajíc odložil plášť, kterým bylo obléknuto tělo, odložil drahokamy vykládanou korunu, kterou byla obepínána hlava.“⁶¹

Druhý symbolický význam obětování koruny se neváže k určitému politickému rozhodnutí. Tímto počinem panovníci pouze demonstrovali obecné přesvědčení, že z nebes přijali svou moc a nyní ze zbožné vděčnosti symbol své vlády – diadém –

59) H.-D. KAHL, *Slawen und Deutsche* II, s. 208; J. PETERSOHN, *Der König ohne Krone*, s. 70–72.

60) *Ludus de Antichristo*, in: Geistliche Spiele. Lateinische Dramen des Mittelalters mit deutschen Versen, ed. Karl LANGOSCH, Darmstadt 1961, s. 206: *Imperator cum suis intret templum et, postquam ibi adoraverit, tollens coronam de capite et tenens eam cum sceptro et imperio ante altare cantet: / Suscipe, quod offero! nam corde benigno / Tibi regi regum imperium resigno. / Per quem reges regnant, qui solus imperator / Dici potes et es cunctorum gubernator. / Et eis depositis super altare ipse.* K samotné hře a okolnostem jejího vzniku viz tamtéž, s. 249–256, 267–284; Karl HAUCK, *Zur Genealogie und Gestalt des staufischen Ludus de Antichristo*, Germanisch-romanische Monatschrift 33, 1951/1952, Neue Folge 2, s. 11–26; Hans-Dietrich KAHL, *Der sog. „Ludus de Antichristo“ (De finibus saeculorum) als Zeugnis frühstaufferzeitlicher Gegenwartskritik*, Mediävistik 4, 1991, s. 53–148.

61) *Historia silense*, in: Escuela de estudios medievales, Textos XXX, edd. Justo PÉREZ DE URBEL – Atilano GONZALES RUIZ-ZORRILLA, Madrid 1959, s. 208–209: *...cultu regio ornatus cum corona caputi opposita [...] coram altario [...] clara voce ad Dominum dixit: Tua est potentia, tuum regnum, Domine; tu es super omnes reges, tuo imperio omnia regna caelestia, terrestria subduntur; ideoque regnum quod te donante accepi, acceptumque quandiu tue libere voluntati placuit rexi, ecce reddo tibi [...] Et hec dicens exiit regalem clamidem qua induebatur corpus et deposuit gemmatam coronam qua ambiebatur caput.* Při přímé řeči krále Ferdinanda se autor inspiroval biblickým chvalozpěvem krále Davida *Benedictus es, Domine Deus Israel* (I. Par. 29, 11–14). Podle A. P. Bronische popisovaný akt neodpovídá tehdejší panovnické reprezentaci iberských králů a do líčení díla *Historia silense* byla pouze převzata ideologie obětování korun obvyklá v jiných evropských zemích. Zároveň však Bronisch upozorňuje, jak i jiné prameny dokládají, že tento leonský panovník daroval kostelu sv. Izidora svou korunu. Alexander Pierre BRONISCH, *Krönungsritus und Kronenbrauch im Reich von Asturien und León*, Studi Medievali 39, 1998, s. 327–366, zvláště s. 335, 340–358; dále srov. H.-D. KAHL, *Weihekron und Herrscherkron*, s. 30–32.

předali Bohu a Kristu, aniž by na své království rezignovali. V této rovině zachytil na přelomu tisíciletí obětování insignií mnich Aimon z Fleury ve své Historii Franků, když líčil, jak král Chlodvík poslal k hrobu sv. Petra v Římě svou korunu s odůvodněním: „Jak tímto činem otevřeně ukázal, že není nevděčný, pokud poslal k hrobu onoho apoštola odznak králů, věda, že od Krista samotného byl obdarován královstvím.“ Těto symbolické rovině odpovídá většina zmíněných příkladů obětování korun.⁶²

Jinou podstatu rituálu zachycují angličtí kronikáři. Podle líčení Jindřicha z Huntingdonu odložil anglický, dánský a norský král Knut Veliký svůj diadém na zpodobnění Krista na kříži. Tímto aktem pokory a zbožnosti se prý slavný vládce severu do budoucna zřekl nošení panovnické koruny na svých skráních.⁶³ Podle faráře Rogera z Howden přistoupili roku 1158 k obětování korun anglický král Jindřich II. a jeho choť Eleonora se stejným příslibem, že se již do konce života nenechají slavnostně korunovat.⁶⁴ Do nových ideových rovin bylo obětování korun posunuto ve Francii a v Norsku. Karlovci a Kapetovci příležitostně věnovali své insignie opatství Saint-Denis. Nejpozději roku 1120 si už klášter přímo činil nárok na koruny mrtvých králů. K roku 1179 se váže první zpráva, jak král věnoval těmto mnichům panovnické odznaky hned po svém pomazání. Odsud byl jen krok k úloze Saint-Denis jako pokladnice francouzských královských insignií. Podle privilegia Ludvíka IX. Svatého z roku 1261 měli opatové francouzským králům insignie už jen propůjčovat ke korunovacím a k jiným příležitostem.⁶⁵ Mimo jiné i z obětování korun klášteru Saint-Denis bylo vyvozováno výlučné postavení tamějšího světce, který se proměnil v ochránce a lenního pána francouzských králů. Falzum, vyhotovené patrně po polovině 12. století, připomíná, jak císař Karel Veliký sejmul ze své hlavy korunu, položil ji na oltář sv. Diviše a tím světci předal vládu nad svou zemí.⁶⁶

62) *Aimoini Monachi Floriacensis De gestis regum Francorum* I 24, in: *Recueil des Historiens des Gaules et de la France* III, ed. Martin BOUQUET, Paris 1869, s. 44: ...*dictus Rex gloriosus Clodoveus direxit ad beati Petri limina, hortatu summi Praesulis Religii, regiae digniter ostendit, se Deo non fore ingratum, dum ad ipsius Apostoli sepulchrum insigne mitteret regium; sciens se a Christo solio regni esse donatum.*

63) *Henrici archidiaconi Huntendunensis Historia Anglorum*, ed. Thomas ARNOLD, London 1879, s. 189: *Rex igitur Cnut nunquam postea coronam auream cervici suae imposuit, sed super imaginem Domini, quae cruci affixa erat, posuit eam in aeternum, in laudem Dei Regis magni: cujus misericordia Cnut regis anima quiete fruatur.*

64) *Chronica magistri Rogeri de Houedene* I, ed. William STUBBS, London 1868 (= *Rerum Britannicarum mediae aevi scriptores* 51), s. 216: ...*deposuerunt coronas suas et eas super altare obtulerunt; voventes Deo, quod nunquam in vita sua de caetero coronarentur.* Nad obsahem tohoto aktu uvažovala řada historiků. Viz například Percy E. SCHRAMM, *Geschichte des englischen Königstums im Lichte der Krönung*, Darmstadt 21970, s. 58–59; Kurt-Ulrich JÄSCHKE, *Frühmittelalterliche Festkrönungen. Überlegungen zu Terminologie und Methode*, HZ 211, 1970, s. 536–588, konkrétně s. 566; C. BRÜHL, *Kronen- und Krönungsbrauch* s. 10–11, kde i další literatura.

65) Percy E. SCHRAMM, *Der König von Frankreich. Das Wesen der Monarchie vom 9. zum 16. Jahrhundert. Ein Kapitel aus der Geschichte des abendländischen Staates* I, Darmstadt 21960, s. 131–144; II, s. 86nn; H.-D. KAHL, *Slawen und Deutsche* I, s. 201nn; II, s. 734nn.

66) *MGH Diplomata Karolorum* I (dále DD Kar), edd. Alfons DOPSCH – Johann LECHNER – Michael TANGL, Hannover 1906, s. 428–430, konkrétně s. 429, č. 286: *Ego Karolus Francorum rex deposito de capite meo regni diademate et sanctorum martyrum altari superposito [...] dixi: Sanctissime domine Dionysi, hiis regni Franciae regis insigniis et ornamentis libenter me spolio, ut deinceps eius regale*

Obdobně mluví i (zfalšovaná?) listina norského krále Magna Erlingsona (1161–1184), podle které také bylo podřízení Norska věčnému vládci země svatému Olafovi vyjádřeno obětováním panovnické koruny na oltáři arcibiskupské katedrály v Trondheimu (Niðarós), kde byl *perpetuus rex Norwegiae* pohřben.⁶⁷ Tomuto pojetí je i blízké zmíněné odložení korunovačních insignií na římský oltář sv. Petra, ke kterému přistoupil roku 1204 aragonský král Petr II., čímž svou vládu podřídil nejen papežskému stolci, ale i sv. Petru.⁶⁸ Pro úplnost dodejme, že dále rozvinutou koncepcí obětování korun jako podřízení se vládě světce je i věnování nově vyhotovené koruny Českého království Karlem IV. věčnému knížeti země sv. Václavu, na jehož lebce měl tento diadém spočívat. O „obětování koruny Bohu a sv. Václavu“ v této souvislosti výslovně mluví kronika Františka Pražského (*obtulerat ipsam Deo et beato Wenceslao*).⁶⁹ Byť se tento symbolický obsah rituálu v plné míře rozvinul teprve v pozdějším období, a to jen pouze v několika případech, je často neopodstatněně přenášán do jiných obětování korun.

Záleželo na okolnostech a na samotném panovníkovi, jaký symbolický význam byl obětování insignií přisouzen. Zda tímto aktem vládce rezignuje, zřekne se práva nosit korunu, podřídí se danému světci, či pouze vyjádří svou vděčnost Bohu. Do určité míry snad lze říci, že se jedná o protipól korunovace. Při té je koruna, položená na oltáři, nasazena na hlavu krále. U obětování korun je postup opačný, diadém se z hlavy panovníka vrací zpět na oltář. Tento rituál byl ve středověku rozšířený po celé Evropě, znám byl v Konstantinopoli, Římě, na Iberském poloostrově,

habeas, teneas atque possideas dominium. O dataci Karlova falza se již řadu let diskutuje. Max BUCHNER, *Das gefälschte Karlsprivileg für St. Denis. BM² Nr. 482 und seine Entstehung. Zugleich ein Beitrag zur Geschichte Frankreichs im 12. Jahrhundert*, Historisches Jahrbuch (dále HJ) 42, 1922, s. 13–28, 250–265; P. E. SCHRAMM, *Der König von Frankreich II*, s. 93–94; Co VAN DE KIEFT, *Deux diplômes faux de Charlemagne pour Saint-Denis du XIIe siècle*, Le Moyen-âge 64, 1958, s. 401–436.

67) *Kong Magnus Erlingssons privilegium for den norske kirke*, ed. Absalon TARANGER, *Norvegia Sacra* 2, 1922, s. 17–20. Novější edici pořídil Eirik VANDVIK, *Magnus Erlingssons privilegiebrev og kongevigle* (k vydání připravil V. Skånland), Oslo 1962 (= Skrifter utgitt av Det Norske videnskaps-akademi i Oslo. II, Historisk-filosofisk klasse, Ny serie, N. 1). *Privilegium regis Magni*, ed. Eirik VANDVIK, tamtéž, s. 12–16, zde s. 13–14: *glorioso martyri regi Olauo, [cui] integraliter speciali deuocione secundo post dominum regnum assigno Norwegie, et huic regno, quantum deo placuerit, uelut eiusdem gloriosi martyris possessioni hereditarie sub eius dominio tamquam suus uicarius et ab eo tenens presidebo [...] In perpetue quoque subieccionis testimonium, hoc pro me et pro omnibus meis catholicis successoribus priuilegium huic metropolitane ecclesie concedo et literis meis sigillatis confirmo ut post uocationem meam regale diadema et meum, quod hodierna die sacro altari in confinementem offero, et omnium mihi succedendum presenti delectur ecclesie*. Do určité míry je stále použitelný Phillipp ZORN, *Staat und Kirche in Norwegen bis zum Schlusse des 13. Jahrhunderts. Eine Untersuchung zur Geschichte des canonischen Rechtes und der Kämpfe zwischen Staat und Kirche*, München 1875, s. 87–121, zvláště s. 103–106; dále srov. Konrad MAURER, *Norwegens Schenkung an den hl. Olaf*, *Abhandlungen der Philosophisch-Philologischen Classe der Königlich Bayerischen Akademie der Wissenschaften* 14/2, 1877, s. 67–156; H.-D. KAHL, *Slawen und Deutsche I*, s. 204–206; II, s. 735–737; TÝŽ, *Weihekron und Herrscherkron*, s. 18–27; P. E. SCHRAMM, *HZSS III*, s. 780–783; Erich HOFFMANN, *Die heiligen Könige bei den Angelsachsen und den skandinavischen Völkern. Königshheiliger und Königshaus*, Neumünster 1975, s. 88–89, 158–159.

68) Viz poznámka 49.

69) *Chronicon Francisci Pragensis*, ed. Jana ZACHOVÁ (= FRB, SN I), Praha 1998, s. 200. K dalším zmínkám viz Karel OTAVSKÝ, *Die Sankt Wenzelskron im Prager Domschatz und die Frage der Kunstauffassung am Hofe Kaiser Karls IV.*, Bern – Frankfurt a. M. – New York – Paris – Wien 1992, s. 27–28.

na říšském dvoře, na dvoře francouzských, anglických a norských králů, dokonce i u Polabských Slovanů. Jak je však možné, že se s obětováním panovnické koruny setkáváme v ne zvláště významném klášteře Pegau na východním konci říše? Ke všemu královské odznaky klášterům darovali korunovaní vládcové či jejich příbuzní. V Pegau před oltář s panovnickými insigniemi předstoupila pouhá choť fundátora kláštera Judita, které je v oné pasáži pegavských letopisů přisouzen nanejvýš titul hraběnky (*cometissa*).

Nabízí se zde vysvětlení, že záhadný diadém byl jen jakousi hodnostní korunou hraběcího titulu, která odpovídala postavení manželky jednoho z říšských velmožů. Písemné prameny připomínají nekrálovské (vévodské) koruny ve Franské říši a v pozdější Francii. Taktéž se na základě ikonografie mincí a pečetí uvažuje, že i piastovská knížata nosila ve 12. a 13. století jakési koruny a mitry. Obdobné knížecí čepce (*pileus*) se v německých oblastech rozšířily až ve 14. století, ale o korunách říšských vévodů a hrabat jasné písemné doklady chybějí. Stěží průkazná zde mohou být některá mnohoznačná dobová vyobrazení.⁷⁰ Kdybychom pochybný předpoklad o užívání nekrálovských korun v říši bez výhrad přijali, rozhodně tím nemůže být osvětlen původ pegavského diádemu. Ten totiž jakousi hraběcí korunou paní Judity mohl být stěží, a to ze dvou důvodů. Jednak roku 1096 grojčskému páru hraběcí titul nepříslušel, hrabětem se Wiprecht stal až v prvních letech 12. století.⁷¹ Především však samotný klášterní letopis darovaný klenot výhradně spojuje s královským majestátem. Pegavský analista, jak již bylo zmíněno, výslovně uvádí, že Judita s hávem a korunou byla královsky korunována a ozdobena, což ještě podtrhuje označením fundátorky jako královské dcery.

Na spojitost obětovaných insignií s královským majestátem kromě výslovné zmínky klášterních letopisů poukazuje i popis darovaného šatu. V oblečení pod pláštěm pegavští mniši viděli dalmatiku (*cicladem auro textam instar dalmaticae*), svrchní šat jáhnů a pontifikální oblek biskupů.⁷² Takto ve středověku vypadaly

70) Gerd TELLENBACH, *Über Herzogskronen und Herzogshüte im Mittelalter*, Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters 5, 1942, s. 55–71; P. E. SCHRAMM, HZSS III, s. 765–766, 865, 878–879, 982–984, 1009, 1026. Vévodským čepcům napodobujícím korunu, které ve 14. století nosili Habsburkové, se naposledy souhrnně věnoval Alexander SAUTER, *Fürstliche Herrschaftsrepräsentation. Die Habsburger im 14. Jahrhundert*, Stuttgart 2003, s. 172–174. K mitrám a korunám polských knížat Bogumiła HACZEWSKA, *Insignia koronacyjne na monetach polskich w okresie rozbięcia dzielnicowego*, in: Nummus et historia. Pieniądz Europy średniowiecznej, red. Renata Piętniewicz, Warszawa 1985, s. 119–129; Zenon PIECH, *Mitra książęca w świetle przekazów ikonograficznych od czasów rozbięcia dzielnicowego do końca epoki jagiellońskiej*, Kwartalnik Historii Kultury Materialnej 35, 1987, s. 3–48; Týž, *Strój, insignia i atrybuty książąt piastowskich do końca XIV w. (część I–II)*, tamtéž 38, 1990, s. 3–35, 199–222, k věci s. 202–208. Problematiku shrnul Zbiegniew DALEWSKI, *Władza, przestrzeń, ceremonia. Miejsce i uroczystość inauguracji władcy w Polsce średniowiecznej do końca XIV w.*, Warszawa 1996, s. 127–130.

71) Herbert HELBIG, *Der Wettinische Ständestaat. Untersuchungen zur Geschichte des Ständewesens und der landständischen Verfassung in Mitteldeutschland bis 1485*, Münster – Köln 1955, s. 62; L. FENSKE, *Adelsopposition*, s. 260–261. Pegavské anály připisují nepřesně Wiprechtovi z Grojče titul hraběte po celou dobu jeho života.

72) K významu slova *dalmatica* J. F. NIERMEYER, *Mediae Latinitatis lexicon minus*, Leiden 1976, s. 300. Již Izidor ze Sevilly chápal dalmatiku výhradně jako šat duchovních, a nikoliv jako běžnou část oděvu. *Isidor ze Sevilly. Etymologiae* XIX.22, č. 9, Praha 2009, s. 135. Podrobně o tomto liturgickém obleku

a zároveň byly nazývány i části královského ornátu, které byly panovníkovi obléknuty při korunovaci po královském pomazání, jak připomínají korunovační řády.⁷³ Už Fuldské anály k roku 876 uvádějí, jak Karel Holý přijal po své císařské korunovaci novou róbu, jejíž součástí byla dalmatika.⁷⁴ Stejně termíny jako pegavský analista (*cyclas, dalmatica*) použil pro popis císařského hávu i neznámý Říman v traktátu *Libellus de cerimoniis aulae imperatoris*.⁷⁵ Císař či král oblečený jako duchovní měl symbolizovat, že pomazaný vládce nebyl pouhým laikem, ale přímo *rex et sacerdos*. Byť byl kněžský rozměr královského majestátu od doby sporu o investituru papežskou stranou potlačován, duchovní šat nadále zůstal nedílnou součástí panovnického ornátu.⁷⁶ Za vlády císaře Fridricha II. je připomínán i zvyk, podle kterého má král darovat oblek, v němž byl korunován, cášskému dómu, kde bude užíván k bohoslužbám.⁷⁷ Na korunovační róbě utkvěl při královském pomazání posvátný olej. Nelze se pak divit, že i na takovéto ceremoniální oděvy bylo nahlíženo jako na odznaky panovnické moci. Rovněž modlitba v českém korunovačním řádu Karla IV. označuje dalmatiku jako *regale ornamentum*.⁷⁸ Samotný Karel byl v dalmatice i pohřben, stejně jako jeho syn Václav IV., jehož pohřební dalmatika byla velmi stará a patrně vznikla někdy na počátku 14. století.⁷⁹ V obdobném duchu nařizuje poslední kapetovský korunovační řád, datovaný do let 1250–1270, že duchovní šat užitý králem ke korunovaci má být uschován do budoucna, aby v něm mohl být francouzský panovník pohřben. Podle zbraslavských kronikářů došel tento postup uplatnění i roku 1305 po smrti Václava II., jenž byl rovněž pochován v rouchu, ve kterém byl korunován.⁸⁰

pojednal Joseph BRAUN, *Die liturgische Gewandung im Occident und Orient nach Ursprung und Entwicklung, Verwendung und Symbolik*, Freiburg im Breisgau 1907, s. 249–302.

73) Eduard EICHMANN, *Von der Kaisergewandung im Mittelalter*, HJ 58, 1938, s. 268–304; P. E. SCHRAMM – J. DEÉR – O. KÄLLSTRÖM, *Kaiser Friedrichs II. Herrschaftszeichen*, s. 131nn; Hermann FILLITZ, *Die Krönungsgewänder des Heiligen römischen Reiches und ihr Verhältnis zu Byzanz*, Jahrbuch der Österreichischen byzantinischen Gesellschaft 4, 1955, s. 123–134; P. E. SCHRAMM, HZSS I, Stuttgart 1954, s. 83nn; III, s. 635–637; Týž, *Herrschaftszeichen: gestiftet*, s. 209; Týž, *Der König von Frankreich*, s. 160nn; Týž, *Geschichte des englischen Königstums*, s. 133nn. Percy Ernst SCHRAMM – Florentine MÜTHERICH, *Denkmale der deutschen Könige und Kaiser: Ein Beitrag zur Herrschergeschichte von Karl dem Grossen bis Friedrich II. 768–1250*, München 1962 (= Veröffentlichungen des Zentralinstituts für Geschichte in München 2), s. 44–51; Mechthild MÜLLER, *Die Kleidung nach Quellen des frühen Mittelalters. Textilien und Mode von Karl dem Grossen bis Heinrich III.*, Berlin – New York 2003 (= Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde 33), s. 167–181.

74) *Annales Fuldenses*, MGH SRG [7], ed. Friedrich KURZE, Hannover 1891, s. 86.

75) *Graphia aureae urbis Romae*, in: Percy E. SCHRAMM, *Kaiser, Rom und Renovatio. Studien und Texte zur Geschichte des römischen Erneuerungsgedankens vom Ende des Karolingischen Reiches bis zum Investiturstreit II*, Leipzig 1929 (= Studien der Bibliothek Warburg 17), s. 68–104, zde s. 95–96. Spis je datován do let 966–972 či do doby kolem roku 1030. Svou definitivní podobu získal až v polovině 12. století.

76) E. EICHMANN, *Von der Kaisergewandung*, s. 302nn.

77) J. PETERSOHN, *Der König ohne Krone*, s. 60.

78) *Ordo ad coronandum Regem Boemorum*, s. 85.

79) Milena BRAVERMANNOVÁ, *Pohřby a hroby lucemburských králů*, in: Lucemburkové. Česká koruna uprostřed Evropy, edd. Fantišek Šmahel, Lenka Bobková ve spolupráci s Pavlínou Maškovou a Robertem Novotným, Praha 2012, s. 228–234.

80) *Ordo XII A. The Last Capetian Ordo*, in: *Ordines Coronationis Franciae. Texts and Ordines for the Coronation of Frankish and French Kings and Queens in the Middle Ages II*, ed. Richard A. JACKSON,

Na to, že pegavská koruna a dalmatika tvořily soubor královských insignií, zároveň poukazuje druhá darovaná textilie, „plášť také zlatem tkaný“. Takovýto zdobný svrchní přehoz byl další nepostradatelnou součástí panovnického obleku. Některé královské pláště s dalmatikami se dodnes dochovaly. K nejznámějším jistě patří plášť císaře Jindřicha II. uchovávaný v pokladnici bamberského dómu a plášť uherského krále sv. Štěpána, oba z první třetiny 11. století. Naposledy byla například orlicemi zdobená textilie zvaná *Chape de Charlemagne* v pokladnici katedrály v Metách spojena s korunovačním pláštěm císaře Fridricha II.⁸¹

Líčení pegavského analisty je zcela očividné, neznámý mnich mluví o královských insigniích, koruně, plášti a šatu v podobě dalmatiky. Co si však počít s největším rozporem uvedené pasáže, že tyto odznaky krále prý vlastnila a při vysvěcení svatojakubského kláštera nosila Judita z Grojče, která se nanejvýš mohla honosit titulem *cometissa*? Je možné, aby insignie, jimiž byla Judita *coronata a regaliter adornata*, jako jakýsi královský korunovační soubor náležely k běžně užívaným dámským klenotům a oděvům pouhé hraběnky? Oprávněná už by mohla být jen pochybnost, zda si Judita výjimečně při vysvěcení kláštera vůbec odvážila nasadit královský diadém na hlavu. Na druhou stranu popisované sebevědomé vystupování stěží může posunout samotnou relaci pegavských analů do roviny pouhé vymyšlené fikce, vždyť k obdobným uzurpacím královského postavení ve středověku nejednou docházelo.⁸²

Především je nutné mít na paměti, že samotná slavnost v létě roku 1096 není popisována jako vystoupení Judity, která si začala nárokovat královské insignie, ale naopak jako zřeknutí se panovnické koruny a její odložení na oltář. Zároveň nezapomínejme, že nedílnou součástí rituálu obětování koruny bylo přistoupení k oltáři s diádemem na hlavě, jak dokládá řada výše uvedených příkladů. Této tradice se možná držela Judita z Grojče. Obětovaným insigniím mohla přisoudit stejnou roli a výjimečně si korunu před obětováním nasadit, byť by si pro jednu přisvojila neoprávněné postavení. Pokud by tomu tak nebylo, nošení diádemu – tradiční součást rituálu obětování korun – doplnil jako zažitý zvyk do svého líčení teprve pegavský

Philadelphia 2000, s. 416; *Petra Žitavského Kronika zbraslavská* I.80, FRB IV, ed. Josef EMLER, Praha 1884, s. 98.

81) K bamberskému a uherskému plášti Renate BAUMGÄRTEL-FLEISCHMANN, *Die Kaisermäntel im Bamberger Domschatz*, Bericht des Historischen Vereins Bamberg 133, 1997, s. 93–126; *The Coronation mantle of the Hungarian Kings*, ed. Tibor KOVÁCS, Budapest 2005; o korunovačním plášti Fridricha II. Bettina PFERSCHY-MALECZEK, *Zu den Krönungsinsignien Kaiser Friedrichs II. Herkunft und Bedeutung der nimbirten Adler auf den Krönungshandschuhen und der Metzzer „Chape de Charlemagne“*, MIÖG 100, 1992, s. 214–236; obecně ke královským pláštům Hansmartin DECKER-HAUF (im Zusammenarbeit mit P. E. Schramm), *Die „Reichskrone“ angefertigt für Kaiser Otto I.*, in: P. E. Schramm, HZSS II, s. 560–637, především s. 578–580; P. E. SCHRAMM, HZSS III, s. 901–904; M. MÜLLER, *Die Kleidung nach Quellen*, s. 151–154.

82) Vzpomeňme například, jak si rakouský vévoda Rudolf IV. Habsburský uzurpoval panovnické odznaky královského charakteru nebo jak některá piastovská knížata vystupovala ve 12. a 13. století na svých mincích a pečetích s korunou (viz pozn. 70). Taktéž se již řadu let diskutuje nad otázkou uzurpace královského majestátu ze strany saského vévody Jindřicha Lva. Především srov. Johannes FRIED, *Königsgedanken Heinrichs des Löwen*, Archiv für Kulturgeschichte 55, 1973, s. 312–351; další literaturu a jednotlivé pohledy shrnuje J. OTT, *Krone und Krönung*, s. 237–239. Přisvojení určitých znaků královské reprezentace se také přisuzuje Přemyslovi Soběslavu I. Naposledy souhrnně V. VANÍČEK, *Soběslav I.*, s. 214nn.

analista. Ten si však stěží mohl vymyslet samotné darování královských insignií. Jak už bylo uvedeno, za korunu byly nakoupeny nové statky a po šatu zbyl nevypořádaný dluh. Nadto v době, kdy klášterní záznamy vznikaly, ještě žili mniši, kteří si korunu pomatovali jako součást klášterního pokladu.⁸³

Kam se poděla koruna krále Vratislava

Jedinou spojitostí darovaných insignií s královskou hodností je přemyslovský původ Wiprechtovy manželky, na což ostatně upozorňují samotné pegavské anály. Ty při popisu obětování koruny nápaditě zdůrazňují, že fundátorka Judita byla *filia Fratizlai Boemici regis*, a označují ji jako jedinou dávkyni panovnických odznaků. Její choť Wiprecht podaroval tehdy při slavnostním vysvěcení konvent jinou cenností, zdobnou šachovnicí.⁸⁴ Již Percy Ernst Schramm, Hans Dietrich Kahl, Lutz Fenske a v poslední době Enno Bünz či Vratislav Vaníček přesvědčivě poukázali, že toto obětování insignií dcerou Vratislava II. může být jen určitým odrazem panovnického majestátu prvního českého krále.⁸⁵ František Pubička a H.-D. Kahl, kteří se jako jediní zamýšleli nad původem Juditinych panovnických odznaků, předpokládali, že když roku 1085 císař Jindřich IV. udělil královské insignie Vratislavovi, tak právo nosit korunu automaticky příslušelo i jeho osmi dětem, pěti synům a třem dcerám. Ti královský diadém podle nabízené interpretace tedy nosili i po Vratislavově smrti a zániku jeho královského titulu jako roku 1096 Přemyslovna Judita.⁸⁶ O nošení korun příslušníky přemyslovského rodu, kteří královského titulu nikdy nedosáhli, se uvažuje až v souvislosti s koncem 13. století, kdy například byla s korunou na svém náhrobku vyobrazena Guta, předčasně zemřelá dcera Václava II. Obdobně je s diádemem zachycena klariska sv. Anežka Přemyslovna v brevíři velmistra Lva z roku 1356.⁸⁷ Nelze však jednoznačně rozhodnout, zda vyobrazení těchto korun

83) Zvyk, že před samotným obětováním insignií na oltář byla koruna sejmuta z hlavy, dokládají víceméně všechny podrobnější zmínky o tomto aktu. *Die Tiburtinische Sibylle*, in: Ernst SACKUR, *Sibyllinische Texte und Forschungen. Pseudomethodius, Adso und die Tiburtinische Sibylle*, Halle 1898, s. 177–187, konkrétně s. 186: *...et ibi deposito capitis diademate*; *Pseudo-Methodius*, tamtéž, s. 59–96, s. 93: *...tollit rex coronam de capite suo*; *Le Liber pontificalis*, s. 408: *...quae fuerat indutus, exueret et ante corpus apostoli poneret: mantum, armilausium, balteum spatam atque ense deauratos, necnon coronam auream et cruceam argenteam*; *Ludus de Antichristo*, s. 206: *...tollens coronam de capite*; MGH DD Kar I, s. 429, č. 286: *Ego Karolus Francorum rex deposito de capite meo regni diademate*; *Chronica magistri Rogeri de Houedene I*, s. 216: *Henricus tertio fecit se et Alienor, uxorem suam, coronari deposuerunt coronas suas*; *Historia silense*, s. 208–209: *...exiit regalem clamidem qua induebatur corpus et deposuit gemmatam coronam qua ambiebatur caput*; *Die Register Innocenz' III.*, s. 406–409, č. 229: *...praedictus rex [...] coronatus rediit [...] ad basilicam Sancti Petri, super cujus altera sceptrum et diadema deposuit*; *Gotifredi Viterbiensis Pantheon*, MGH SS XXII, ed. Georg WAITZ, Hannover 1872, s. 147: *...rex veniet Hierusalem, et ibi deposito capitis diademate*.

84) *Annales Pegavienses et Bosovienses*, s. 246.

85) H.-D. KAHL, *Slawen und Deutsche II*, s. 731–732, pozn. 53; P. E. SCHRAMM, *Böhmen und das Regnum*, s. 526; L. FENSKE, *Adelsopposition*, s. 267; V. VANÍČEK, *Soběslav I.*, s. 21–23; E. BÜNZ, *Wiprecht*, s. 90–91.

86) F. PUBITSCHKA, *Chronologische Geschichte IV/1*, s. 80; H.-D. KAHL, *Slawen und Deutsche II*, s. 732, pozn. 53.

87) Nad zmíněnými památkami v této rovině uvažoval Josef ŽEMLIČKA, *Symboly panovnické moci*, in: *Přemyslovci. Budování českého státu*, edd. Petr Sommer, Dušan Třeštík, Josef Žemlička ve spolupráci s Pavlínou Maškovou a Robertem Novotným, Praha 2009 s. 287–289, konkrétně s. 289.

odráží skutečné nošení diadémů královskými dcerami, či jen symbolicky vyjadřuje příslušnost zobrazených žen k panovnickému rodu – obdobně jako realitu vůbec neodráží, že králové byli běžně s korunou zobrazováni ve scénách zachycujících je na honech, při spánku či v lánzi.⁸⁸ Zda nekorunovaní synové a dcery posledních Přemyslovců nosili či nenosili koruny, mohou naznačit tehdejší panovnické pečeti. Ani Přemysl Otakar II. a Václav II. v letech 1253–1261 a 1283–1297, kdy vládli Českému království před svou korunovací, popřípadě ještě neužívali královský titul, se na svých tehdejších pečetích nenechali vyobrazit s diadémem. V této souvislosti se nejeví pravděpodobné, že by koruna běžně zdobila skráně jejich dětí bez královského titulu.⁸⁹

V každém případě by bylo značně ošidné tento v Čechách nedoložený zvyk posunout o dvě staletí zpět. Stěží si lze například představit, že by roku 1158 známou listinou císař Fridrich Barbarossa v značně omezené míře Vladislavovi II. přiznával právo na nošení čelenky pouze při příležitosti pěti svátků v roce, a zároveň by sedm Vladislavových dětí běžně nosilo koruny.⁹⁰ Dvojnásob to platí o rodině krále Vratislava. Dochovala se celá řada vyobrazení jeho pěti synů s panovnickými insigniemi na mincích. Břetislav II., Boleslav, Bořivoj II., Vladislav I. a Soběslav I. jsou zde zpodobněni s mečem, kopím či vsedě na stolci, žádný z nich ale na svých skráních nemá královskou korunu.⁹¹ Synové Boleslav a Bořivoj se dokonce už objevují na ražbách s otcem Vratislavem. Na těchto společných mincích, ražených v časech, kdy ještě existovalo první české království (před rokem 1092), je s diadémem znázorněn pouze korunovaný král Vratislav. U jeho synů vždy koruna chybí.⁹²

Vzhledem k těmto skutečnostem se Pubičkova a Kahlova představa, že pět Vratislavových synů a tři dcery běžně nosili vlastní koruny (dokonce i po smrti otce a konci jeho království), jeví jako dosti nepravděpodobná. Stěží si tedy lze představit, že by pegavskými anály vzpomínaná koruna náležela k běžně užívaným dámským klenotům pouhé hraběnky Judity z Grojče. Ostatně ani pegavské záznamy výslovně netvrdí, že by Wiprechtova choť běžně nosila darovanou korunu. V podání letopisce byla fundátorka královským diadémem ozdobena jen v první den vysvěcení kláštera, než přistoupila k oltáři, kde jej odložila.⁹³

88) P. E. SCHRAMM, HZSS III, s. 963.

89) Mezi pečeti posledních Přemyslovců, na nichž panovníkům chybí koruny, patří druhý typář Přemysla Otakara II. a první typář Václava II. Základním rozčleněním zůstává Jiří ČAREK, *O pečetích českých knížat a králů z rodu Přemyslova*, Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy 8, 1938, s. 1–56, konkrétně s. 14, 17–18.

90) CDB I, ed. Gustav FRIEDRICH, Pragae 1904–1907, s. 176–178, č. 180, konkrétně s. 177.

91) František CACH, *Nejstarší české mince II. České a moravské denáry od mincovní reformy Břetislava I. do doby brakteátové*, Praha 1972.

92) Tamtéž, mince č. 359, 358, 355.

93) P. E. SCHRAMM, *Böhmen und das Regnum*, s. 526, a H. PATZE, *Die Pegauer Annalen*, s. 34, tvrdí, že Judita nosila jiné královské insignie i po obětování koruny a hávu na oltář, neboť podle klášterních letopisů chodila Wiprechtova choť po zbývající dny slavnosti roku 1096 okrášlena *mutatoriorum insignibus*. Za tímto slovním spojením se však může skrývat jen zmínka o převlecích, a nikoliv o královské insignii typu koruny. Samotné slovo *insigne*, *insignia* používá pegavský analista obecně ve smyslu odznaku, okrasy či spíše ozdoby nebo obecně cennosti. Na jiném místě obratem *insignia* souhrnně označuje zdobný štít, luk, toulec, roh ze slonoviny, šachovnici či obecně zlato a stříbro. *Annales Pegavienses et Bosovienses*, s. 240–241, 246. Že za samotným slovem *insignia* nelze ve středověkých pramelech automaticky hledat zmínku o panovnických odznacích, naposledy poukázal Jürgen PETERESOHN,

Pokud koruna nebyla běžnou Juditinou osobní ozdobou, pak už zbývá jen vysvětlení, že darované insignie, které jsou výslovně nazývány jako královské, původně náležely nějakému králi či královně a později se dostaly do vlastnictví grojčské paní, která je při rituálním předání pegavskému klášteru mohla nanejvýš nezvykle jednou užít. Otázka, který král či královna by mohli být původními majiteli těchto záhadných panovnických odznaků, nás vede k jedinému logickému, leč pochopitelně hypotetickému závěru. Královským dvorem, ze kterého grojčskou hraběnkou darovaný korunovační soubor mohl pocházet, je nejspíše ten, z něhož pocházela samotná Judita – přemyslovský dvůr jejích rodičů krále Vratislava a královny Svatavy.

Tento panovnický pár začal stejné insignie používat zhruba deset let před pegavskou slavností. Český kronikář Kosmas nemluví pouze o koruně, kterou prvnímu českému králi v Mohuči roku 1085 nasadil císař Jindřich IV., či o (snad totožném) diadému, jenž byl užít při následné korunovaci a pomazání Vratislava v bazilice sv. Víta na Pražském hradě 15. června roku 1085/1086, ale také o koruně jeho manželky Svatavy (*diadema super caput tam ipsius quam eius coniugis Zuataue*). Kosmas zmiňuje taktéž královské odznaky, jimiž byl onoho dne Vratislav oděn (*regalibus fascibus indutum*). Zjevně je zde řeč kromě jiného také o korunovačním hávu. Výslovně pražský děkan uvádí královské roucho Svatavy (*coniugis Zuataue cyclade regia amicte*). Pro něj český kronikář použil stejný obrat (*cyclas*) jako pegavský mnich pro šat položený na svatojakubský oltář.⁹⁴ Podle Kosmy a jeho sázavského pokračovatele nevystupoval královský pár s těmito insigniemi pochopitelně pouze při své korunovaci, ale také při velkých svátcích či jiných významných příležitostech, které byly obdobou té, jež se v létě roku 1096 konala v klášteře v Pegau.⁹⁵

Značně výmluvnou indicií je rovněž fakt, že Vratislav byl jediným králem, kterého na konci 11. století pojily vazby k pegavskému konventu, a to dosti úzké. Už samotný rituál položení základních kamenů nové fundace spojuje Pegau s vyšehradským sídlem přemyslovského panovníka. Grojčský hrabě při slavnostním zakládání svého konventu roku 1091, stejně jako Vratislav při založení kostela svatého Petra

Über monarchische Insignien und ihre Funktion im mittelalterlichen Reich, HZ 266, 1998, s. 47–96, zde s. 55–56. K širšímu dobovému obsahu tohoto termínu dále srov. Charles D. DU CANGE, *Glossarium mediae et infimae latinitatis* 4, Paris 1938, s. 379; J. F. NIERMEYER, *Mediae latinitatis Lexicon*, s. 544.

94) *Cosmae Pragensis Chronica Bohemorum* II.37, 38, MGH SRG NS II, ed. Berthold BRETHOLZ, Berlin 1923, s. 135, 140–141; *Annales Veterocellenses*, MGH SS XVI, ed. Georg H. PERTZ, Hannover 1859, s. 41. Dále srov. Demeter MALAŤÁK, *Korunovace Vratislava II.*, Časopis Matice moravské 121, 2002, s. 276–285.

95) *Cosmae Pragensis Chronica Bohemorum* II.41, s. 146; *Gründung des Klosters Sazawa 5 (Anhang I.)*, MGH SRG NS II, ed. Berthold BRETHOLZ, Berlin 1923, s. 250. Ke slavnostním korunovacím srov. Hans-Walter KLEWITZ, *Die Festkrönungen der deutschen Könige*, ZSSR Kanonistische Abteilung 28, 1939, s. 48–96; Ernst H. KANTOROWICZ, *Laudes regiae. A Study in Liturgical Acclamations and Mediaeval Ruler Worship*, Berkeley – Los Angeles 1958, s. 89nn; Carlrichard BRÜHL, *Fränkischer Krönungsbrauch und das Problem der „Festkrönungen“*, HZ 194, 1962, s. 265–326; K.-U. JÄSCHKE, *Frühmittelalterliche Festkrönungen*; Týž, *Kronen- und Krönungsbrauch*. Jak králové a císařové vystupovali s korunou na hlavě také při příležitostech svěcení klášterů, poukázali K. J. BENZ, *Untersuchungen*, s. 49nn, 255; J. PETERSOHN, *Über monarchische Insignien*, s. 67.

na Vyšehradě, osobně přinesl dvanáct košů kamení. Že zde fundátor napodobil svého českého tchána, podtrhuje samotné líčení v *Annales Pegavienses*, podle kterých k tomuto aktu Wiprecht přistoupil poté, co se vrátil z Čech, kde u Vratislava nalezl užitečnou radu a podporu ohledně své fundace.⁹⁶

Paměť o slávě a činech Vratislava v Pegau především uchovávaly klášterní letopisy a nekrologia. Rok co rok při výročí úmrtí Vratislava a jeho nejbližších příbuzných zdejší mniši předříkávali za spásu jejich duší modlitby. Ve svém nekrologiu ke dnu královny smrti, 14. lednu, zanesli zápis *Fratizlaus rex mille talenta pater fundatricis*. Je otázkou, zda se tento panovník ještě skrývá za opomíjeným nekrologickým záznamem k 10. lednu *Wurzlaus dux Boemie*. Taktéž byla v klášterním nekrologiu uchovávána paměť na Vratislavovu manželku královnu Svatavu (*Zwatizlawa regina mater fundatricis nostre*) a roku 1091 předčasně zemřelého syna Boleslava. Své místo v nekrologiu našli i královi ostatní potomci – kromě samotné zakladatelky kláštera Judity z Grojče knížata Břetislav II., Bořivoj II., Vladislav I. (?), Soběslav I. či Vratislavův synovec Oldřich Brněnský.⁹⁷

Takovéto přízni se těšil první český král se svými nejbližšími mezi pegavskými mnichy nejen jako otec fundátorky kláštera Judity z Grojče, ale především jako velmi štědrý mecenáš. K paměti uchovávané v pegavských nekrologiích nepatřilo pouze Vratislavovo jméno a datum jeho smrti, ale i darovaná částka tisíc talentů (*mille talenta*). Nejvýmluvněji o podpoře českého krále svědčí klášterní letopisy, když líčí, jak Wiprecht získával prostředky k vybudování kláštera. „Měl za prospěšné, aby hledal podporu a radu u svého tchána, to jest českého krále Vratislava. Ten mu neodmítl, když přišel. Schválil ochotně záměr chvályhodného muže, totiž svého zete, do rukou mu odevzdal sedm set talentů, nemálo ho potěšil slovy a příslibem, aby konal důvěrně se zřetelem na jeho pomoc a aby líbezné dílo k poctě Boha a svatého Jakuba založil s jeho dobročinností a podporou. [...] když pan Wiprecht využil téměř vše, co mu daroval jeho tchán, tedy český král Vratislav, opět poslal k němu a nezmýlil se v obvyklé podpoře. Ten mu totiž ještě odeslal tři sta talentů

96) *Annales Pegavienses et Bosovienses*, s. 244: *Commodum ergo ratus, ut a socero suo, id est a Fratizlao rege Boemiae, solacium et consilium quaereret, non neglexit eo venire [...] Qui reversus domnum Hertwigum Magdeburgensem archiepiscopum adiit, invitans et flagians, ut loco considerato fundamenti ac cimiteriorum benedictiones daret. Cum quo etiam Walravanum Zicensem, et Albuwinum Merseburgensem venire corrogavit. Qui convenientes sacerdotalis officii iura persolvunt, dataque benedictione Wicperto consuluerunt, ut propriis humeris per duodecim angulos fundamenti totidem cophinos lapidum primus defferet, scilicet imitando factum religiosissimi principis Constantini, qui primus ac potissimus ecclesiarum Christi fundator inter principes extitit.* Obdobné rituální založení vyšehradského kostela zmiňují *Gründung der Kirche von Wischehrad (Anhang II.)*, MGH SRG NS II, ed. Berthold BRETHOLZ, Berlin 1923 s. 253; *Canonici Wissegradensis continuatio Cosmae*, FRB II, ed. Josef EMLER, Praha 1874, s. 206–207; srov. Marie BLÁHOVÁ, *Založení vyšehradské kapituly ve středověké historiografii*, in: *Královský Vyšehrad II. Sborník příspěvků ke křesťanskému miléníu a k posvěcení nových zvonů na kapitulním chrámu sv. Petra a Pavla*, Praha 2001, s. 13–31, zde především s. 31; Andrzej PLESZCZYŃSKI, *Vyšehrad, rezidence českých panovníků. Studie o rezidenci panovníka raného středověku na příkladu českého Vyšehradu*, Praha 2002, s. 119; E. BÜNZ, *Wiprecht*, s. 81–82.

97) Lukáš REITINGER, *Nekrologia kláštera Pegau. Pozapomenuté svědectví o Přemyslovcích (nejen) Kosmova věku*, in: Martin Wihoda, Lukáš Reitingger a kolektiv, *Proměna středověčného Evropy raného a vrcholného středověku. Mocenské souvislosti a paralely*, Brno 2010, s. 372–415.

k dokončení začatého díla.⁹⁸ Vyprávění pegavských análů, jak Přemyslovec daroval na stavbu nemalou částku, a když ta téměř došla, tak opět přispěl, budí dojem, že co se týče dotování výstavby kláštera, ležela na Vratislavovi větší tíha financování než na samotném Wiprechtovi. Asi nebude velkou nadsázkou označit českého panovníka za spoluzakladatele Pegau, zvláště když připočteme uvedená líčení klášterních letopisů, jak dal Vratislav grojčskému pánovi ohledně této fundace užitečné rady a po návratu z Čech Wiprecht při aktu založení zcela napodobil svého přemyslovského tchána.⁹⁹

Mezi zmíněné nebývalé projevy štedrosti a přízně by zapadalo i darování korunovačního souboru, který patrně náležel Vratislavovi či jeho manželce Svatavě. Co se této otázky týče, stěží nám jasnou odpověď nabídne zmínka, jak roku 1096 tento klenot krátce spočinul na hlavě ženy, paní Judity. Známe nejeden případ, kdy koruna vyhotovená pro krále či jeho choť nakonec sloužila vládcům opačného pohlaví.¹⁰⁰ Mnohem více naznačuje skutečnost, že do pegavského souboru kromě koruny a pláště náležel oblek vypadající jako dalmatika. Kněžské róby pomazaných vládců jsou v korunovačních řádech připomínány dvěma způsoby. Buď se přímo mluví o dalmatice, případně jiné části duchovního ornátu, nebo je pouze uvedeno, že šat králů vypadal „na způsob“ dalmatiky či subdiakonální tuniky, případně je řeč o „podobnosti“ k duchovnímu šatu (*colobio ad modum dalmatice formato; tunica eiusdem coloris, et operis, in modum tunicalis quo induuntur subdiaconi ad missam; camisiam ad similitudinem albae*).¹⁰¹ Zde se autoři drželi striktního pojetí, podle

98) *Annales Pegavienses et Bosovienses*, s. 244, 245: *Commodum ergo ratus, ut a socero suo, id est a Fratizlao rege Boemiae, solacium et consilium quaereret, non neglexit eo venire. Qui laudabile viri votum, utpote sui generi, gratanter commendans, septingenta eidem ad manus talenta dedit, verbis et promissis illum non modice exhilaravit, ut auxilii sui intuitu fiducialiter ageret et opus decens ad honorem Dei et beati Iacobi cum sua consolatione et adiutorio fundaret. [...] domnus Wicpertus omnibus pene consumptis a socero sibi collatis, scilicet a Fratizlao rege Boemiae, denuo misit ad eum, nec solita consolatione frustratus est. Trecenta enim ei talenta ad supplementum inchoati operis iterum transmisit.*

99) Jako spoluzakladatele Pegau Vratislava označuje už Bertold BRETHOLZ, *Geschichte Böhmens und Mährens bis zum Aussterben der Přemysliden (1306)*, München – Leipzig 1912, s. 186. Podle Lutze Fenskeho proběhla výstavba kláštera v letech 1091–1096 rychle právě díky královi finanční podpoře. L. FENSKE, *Adelsopposition*, s. 267.

100) Například obroučka svatoštěpánské koruny byla původně nejpravděpodobněji dámskou korunou a po devět století sloužila ke korunovaci uherských králů. Či naopak diadém, který byl v Palermu nasazen na skráně mrtvé císařovny Konstancie (†1222), původně nosil muž, zjevně její choť císař Fridrich II. K diskuzi o tzv. řecké koruně uherského diadému Josef DEÉR, *Mittelalterliche Frauenkronen in Ost und West*, in: P. E. Schramm, HZSS II, s. 418–449, zvláště s. 426–433; Týž, *Die heilige Krone Ungarns*, Wien 1966, s. 52–62; Magda BÁRÁNY-OBERSCHALL, *Die Sankt Stephans-Krone*, Wien – München ²1974, s. 43; György GYÖRFFY, *Die „corona sancti Stephani regis“ zur Zeit der Arpaden*, in: *Insignia regni Hungariae I. Studien zur Machtsymbolik des mittelalterlichen Ungarn*, edd. Ferenc Fülep – Éva Kovács – Zsuzsa Lovag, Budapest 1983, s. 55–63, k věci s. 58–60. K palermské koruně P. E. SCHRAMM – J. DEÉR – O. KÄLLSTRÖM, *Kaiser Friedrichs II. Herrschaftszeichen*, s. 12nn.

101) *Liber regalis*, in: *English Coronation Records*, ed. Leopold G. WICKHAM LEGG, Westminster 1901, s. 81–130, zde s. 94; *Ordo XX A. The Ordo of Reims*, in: *Ordines Coronationis Franciae. Texts and Ordines for the Coronation of Frankish and French Kings and Queens in the Middle Ages II*, ed. Richard A. JACKSON, Philadelphia 2000, s. 300; *Ordo XXI. The Ordo of 1250*, tamtéž, s. 352; *Ordo XII A. The Last Capetian Ordo*, s. 384; *Ordo XXIII. The Ordo of Charles V.*, tamtéž, s. 476; *Ritus benedicendi et coronandi Reges Hungariae, qui obtinuit, dum Albertus V. dux Austriae in regem Hungariae coronatur*, in:

něhož se přímo nejednalo o textilii oblékanou duchovním při mši, ale o šat, který měl pouze napodobovat liturgický ornát a připomínat kněžský rozměr pomazaného krále. Tohoto rozlišování mezi oděním duchovního a panovnickou róbou, která jen vypadala jako liturgický ornát, se držel i pegavský analista, jenž rovněž píše, že Judita darovala vedle koruny šat „stejný jako dalmatika“ (*cicladem auro textam instar dalmatice*).

Dalmatiku (či roucho vypadající jako dalmatika) korunovační řády a jiné prameny, pokud uvádějí panovnický šat, výhradně zmiňují jako součást obleku krále, nikoliv královny. Předpis ke korunovaci císaře z první poloviny 12. století (Censius II.) nařizuje, jak má být vládce kromě jiného oblečen do dalmatiky, čímž se stane duchovním.¹⁰² V tomto říšském řádu (stejně jako v jiných) u korunovace císařoven či královen oblékání duchovního šatu zcela chybí.¹⁰³ Obdobný rozdíl můžeme pozorovat u francouzských králů, k jejichž korunovačním insigniím náležela tunika (*tunicella*) podjáhňů (*tunica eiusdem coloris, et operis, in modum tunicalis quo induuntur subdiaconi ad missam*). Zmíněný duchovní ornát, také nazývaný *dalmatica subdiaconalis, dalmatica minor, dalmatica linea* či *dalmatica tunica*,¹⁰⁴ přiznává remešský korunovační řád sv. Ludvíka IX. z doby kolem roku 1230 – stejně tak jako všechny následné francouzské *ordines* – pouze králům. Královna měla při své korunovaci obléknout pouze běžnou laickou róbou.¹⁰⁵ Stejně rozdílně určuje roucha krále a královny český korunovační řád Karla IV. Král měl být oděn jak v dalmatice jáhňů, tak v tunicelle podjáhňů, zde nazývané *subtile*. Ani v tomto případě není příslušný ornát přiznán královně.¹⁰⁶ V Anglii zmiňují prameny královskou dalmatiku už od 12. století, ale korunovační řád, snad užitý již roku 1308, určuje, že do tohoto šatu má být oblečen pouze král, a nikoliv královna.¹⁰⁷ Taktéž i polským královnám byla na rozdíl od králů dalmatika upřena.¹⁰⁸ Důvod, proč byly dalmatiky vyhrazeny

Thesaurus anecdotorum novissimus VI.3, edd. Bernard PEZ – Philibert HUEBER, Augsburg – Graz 1729, s. 229–232, zde s. 230.

102) *Der Ordo Censius II*, MGH Fontes iuris 9, ed. Reinhard ELZE, Hannover 1960, s. 40: *Ibique fatiat eum clericum et concedit ei tunicam et dalmaticam*.

103) Tamtéž, s. 41nn. Liturgické roucho chybí i v korunovačním řádu královen či císařoven ze 13. století. *Ordo für die Krönung der Königin oder Kaiserin nach der Gnesener Handschrift des Ordo XVI.*, tamtéž, s. 58–60. Obdobně i v cášském korunovačním řádu, který posloužil snad už roku 1273, nejpozději roku 1309, měl být do duchovního šatu (alba, štola, sandály) po pomazání oblečen pouze král, a nikoliv královna. *Coronatio Aquisgranensis*, MGH Leges II, ed. Georg H. PERTZ, Hannover 1837, s. 387, 390–391.

104) J. BRAUN, *Die liturgische Gewandung*, s. 283–286.

105) *Ordo XX A. The Ordo of Reims*, s. 300, 303; *Ordo XXI. The Ordo of 1250*, s. 352, 362; *Ordo XII A. The Last Capetian Ordo*, s. 384, 412; *Ordo XXIII. The Ordo of Charles V.*, s. 476, 511.

106) *Ordo ad coronandum Regem Boemorum*, s. 85; *Ordo ad benedicendum Reginam*, in: Josef CIBULKA, *Český řád korunovační*, s. 92. K českému řádu naposledy Václav ŽŮREK, *Korunovační řád Karla IV. jako ritualizovaný panovnický program*, Časopis národního muzea, řada historická 176, 2007, s. 105–143; *Korunovační řád českých králů*, edd. Jiří Kuthan – Miroslav Šmied, Praha 2009.

107) *Liber regalis*, s. 94, 100, 108. Dalmatiku už uvádí podrobný popis korunovace Richarda I. Lví srdce roku 1189 a inventář insignií krále Jindřicha III. z let 1221–1222, z nichž některé ještě náležely Janu Bezzemkovi. *Coronation of Richard I.*, in: *English Coronation Records*, ed. Leopold G. WICKHAM LEGG, Westminster 1901, s. 46–53, zde s. 49; *Regalia of Henry III.*, tamtéž, s. 54–56, konkrétně s. 55.

108) *Ordo coronandi regis Poloniae saeculi XV. (ex codice capituli Cracoviensis)*, in: *Ordo coronandi regis Poloniae*, ed. Stanisław KUTRZEBA, Kraków 1910 (= Archiwum Komisji historycznej Akademii

pouze králům, a nikoliv královnám, je zřejmý. Jak jsme již zmínili, samotný šat symbolizoval kněžský stav pomazaných králů, který se pochopitelně nemohl přiznat ženám. Pegavské panovnické insignie s dalmatikou tudíž stěží mohly původně náležet královně Svatavě (natožpak její dceři Juditě z Grojče). Z příbuzných grojčské hraběnky mohl být darovaný korunovační soubor vyhotoven pouze pro jejího otce českého krále Vratislava II.

Taktéž musíme mít na paměti, že Piastovna Svatava byla v době pegavské slavnosti naživu. Pokud by pegavská koruna s dalmatikou a pláštěm náležela této ovdovělé královně, jako jejich uživatelka by je nově vysvěcenému klášteru asi předala osobně, či by aspoň v klášterních análech k roku 1096 byla označena jako jejich tehdejší majitelka. Naproti tomu Vratislav byl roku 1096 již čtyři roky po smrti, tedy samotného případného aktu předání jeho panovnických odznaků by se logicky museli zhostit královi příbuzní a dědicové, jako například dcera Judita. Bylo běžnou praxí, že panovnické odznaky mrtvých králů a císařů byly kostelům a klášterům předávány jejich příbuznými. Císař Karel II. Holý daroval římskému kostelu sv. Pavla zdobný plášť svého mrtvého otce císaře Ludvíka Pobožného.¹⁰⁹ Vdova po franském králi Hugovi Kapetovi věnovala klášteru St. Denis plášť nazývaný *orbis terrarum*, který jako panovnická insignie mohl patřit jen jejímu choti.¹¹⁰ Umírající císařovna Adelheid darovala roku 999 část pláště svého syna Oty II. klášteru svatého Martina v Toursu.¹¹¹ Matylda, vdova po císaři Jindřichovi V., odkázala normanskému klášteru Bec u Rouenu dvě koruny svého muže, velkou zdobenou vzácným drahokamem a menší, kterou císař nosil o svátcích.¹¹² Syn francouzského krále Filipa I. Ludvík VI. odevzdal korunu svého otce klášteru Saint Denis.¹¹³ Obdobně mohla tedy i Judita předat klášteru sv. Jakuba v Pegau diadém a roucho svého mrtvého otce.

Duchovněceremoniální dalmatika jako součást pegavských panovnických odznaků by možná mohla i naznačovat, že se nejednalo pouze o královny vedlejší insignie druhého řádu. Na jasnější odpověď však musíme rezignovat, zvláště když víme, že králové vlastnili často několik korun, a jak jsme si i ukázali, řadu z nich rozdali různým klášterům. Rozhodně tedy nemůžeme vyloučit, že Vratislav II. mohl užívat více královských čelenek. To nás vybízí k určité opatrnosti ve snaze identifikovat

Umiejętności w Krakowie 11), s. 33–46, zde s. 34, 41; *Ordo coronandi reginae Poloniae saeculi XV (ex codice capituli Cracoviensis)*, tamtéž, s. 84–88, zde s. 85. Obecně o korunovaci královen Amalie FÖßEL, *Die Königin im mittelalterlichen Reich. Herrschaftssausübung, Herrschaftsrechte, Handlungsspielräume*, Stuttgart 2000, s. 42–49; další literaturu cituje Grzegorz PAC, *Koronacje władczyń we wcześniejszym średniowieczu – zarys problematyki*, in: Gnieźnieńskie koronacje królewskie i ich śródkowoeuropejskie konteksty, red. Józef Dobosz – Marzena Matla – Leszek Wetesko, Gnieźno 2011 (= *Coloquia Mediaevalia Gnesnensia* 2), s. 43–57.

109) P. E. SCHRAMM, *Herrschaftszeichen: gestiftet*, s. 165, č. 10.

110) Tamtéž, s. 193, č. 115a.

111) *Epitaphium Adalheidae imp. auctore Odilone 17–18*, MGH SS IV, ed. Georg H. PERTZ, Hannover 1841, s. 643.

112) *Stephani Rothomagensis monachi Beccensis Poema cui titulus „Draco Normannicus“*. (*Addimenta*), in: *Chronicles of the Reigns of Stephen, Henry II., and Richard I.*, Vol. II, ed. Richard HOWLETT, London 1885 (= *Rerum Britannicarum medii aevi scriptores* 82), s. 758; P. E. SCHRAMM, HZSS III, s. 759–768.

113) P. E. SCHRAMM, *Der König von Frankreich*, s. 132.

pegavskou korunu například přímo s diadémem, který tento Přemyslovec roku 1085 obdržel od císaře Jindřicha, či se souborem klenotů užitých při následné korunovaci na Pražském hradě. V jakýchkoliv úvahách o tehdejších panovnických insigniích musíme mít neustále na zřeteli, že konkrétním korunám v oněch časech ještě nepřisloužela role nadosobního státního symbolu, který by byl jako jeden jediný pravý a nezaměnitelný korunovační diadém předáván po staletí z generace na generaci. Takovéto chápání stálo tehdy teprve na svém počátku. Právoplatný nárok na vládu nebyl například v německých oblastech striktně posuzován podle toho, jestli daný král disponoval dodnes dochovanou říšskou korunou, uloženou ve vídeňském Hofburgu.¹¹⁴ Na druhou stranu toto teprve nedávno doceněné dobové chápání korun nás rozhodně neopravňuje k tvrzení, že v raném středověku existovaly jen koruny, které – poté, co přestaly být užívány – se staly pouze šperkem a nezachovaly si vazbu k danému vládci či panovnickému titulu. Známe příklady, jak zděděné, darované či prodané neužívané diadémy opětovně mohly posloužit k příštím korunovacím či se mohly stát pro svůj původ symbolem určitých politických snah, kvůli nimž se je snažili jiní vládci získat. S těmito příklady se setkáváme jak v raném, tak vrcholném středověku, byť „působnost“ těchto diadémů nebyla dlouhodobá.¹¹⁵

Mohly Vratislavovy insignie upadnout v Čechách na konci 11. století zcela v zapomnění, neboť byly jen zrnkem v množství jiných korun, jak tomu bylo

114) Jürgen PETERSOHN, „Echte“ und „falsche“ Insignien im deutschen Krönungsbrauch des Mittelalters? *Kritik eines Forschungsstereotyps*, Sitzungsberichte der wissenschaftlichen Gesellschaft an der Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt am Main 30/3, 1993, s. 71–119; Týž, *Über monarchische Insignien*, s. 47–96; Matthias HARDT, *Gold und Herrschaft. Die Schätze europäischer Könige und Fürsten im ersten Jahrtausend*, Berlin 2004 (= Europa im Mittelalter 6), s. 96–102, zvláště s. 101; Josef ŽEMLIČKA, „Polská koruna“ Vratislava II. aneb čím ho (ne)mohl obdařit Jindřich IV. *Glosy ke středověké korunovační symbolice*, ČČH 104, 2006, s. 1–45. V obecné rovině i s namátkovými doklady o větším počtu korun v panovnických pokladech pojednali P. E. SCHRAMM, HZSS II, s. 388, 627nn; III, s. 755nn, 901nn, 910nn, 1036nn; P. E. SCHRAMM – J. DEÉR – O. KÄLLSTRÖM, *Kaiser Friedrichs II. Herrschaftszeichen*, především s. 134–141. Že římslí králové a císařové současně užívali několik korun, poukazují nejen narativní prameny, ale i vzhled pohřebních korun a mnohočetná vyobrazení diadémů na mincích, pečetích, freskách, různých cennostech či v knižních iluminacích. Na těchto památkách jen k létům 1024–1190 napočítala B. Schedl až šest typů korun, přičemž například typ, který odpovídá donedávna značně přeceňované vídeňské koruně, je zde zastoupen zcela okrajově. Barbara SCHEDL, *Die Kronen der Salier und der ersten Staufer. Eine typologische Untersuchung zu den Herrschaftszeichen im 11. und 12. Jahrhundert* (nepublikovaná dizertační práce), Wien 1995.

115) K příkladům ze staršího období Lukáš REITINGER, *Král český a polský. Úvahy nad panovnickým titulem Vratislava II.*, *Žida historica Brunensia* 57, 2010, s. 3–28, konkrétně s. 7–9. Ani Jürgen Petersohn, který na přehlížené středověké pojetí korun poukázal, nemluví o výslovné absenci spojení mezi konkrétní korunou a konkrétní královskou hodností. Srov. zvláště J. PETERSOHN, „Echte“ und „falsche“ Insignien, s. 101, pozn. 133. Ostatně sám připomíná jeden takovýto příklad, konkrétně ustanovení Richarda Cornwallského z roku 1262, podle kterého mají v duchu francouzského a anglického zvyku být budoucí říšští králové korunováni konkrétními insigniemi, které on daroval dómu v Cáchách. Být tento záměr nakonec nebyl naplněn, poukazuje, že koruna, která mohla být spojena s určitým panovnickým titulem, nebyla říšskému prostředí zcela cizí (tamtéž, s. 105). V mnohem větší míře bylo rozvinuto propojení konkrétního diádemu s určitým královským titulem v tehdejších Uhrách a v Polsku. Výhradní korunovační diadém Arpádovců je připomínán již roku 1198. J. DEÉR, *Die heilige Krone Ungarns*, s. 202–270. O odložené krakovské koruně, svázané s polským královským majestátem, se zmíním níže. Další korunu, která neztratila vazbu ke konkrétním panovníkům a jejich titulu, připomíná P. E. SCHRAMM, *Herrschaftszeichen: gestiftet*, s. 198, č. 141.

v západoevropských monarchiích? Vidíme zde jeden zásadní rozdíl. Země do té doby poznala pouze jediného korunovaného panovníka, který ke všemu svůj královský diadém (diadémy) mohl nosit pouhých sedm let. Insignie, které zůstaly po Vratislavovi v knížecích Čechách, nebyly jedny z mnoha. Jako cizorodý panovnicko-ideologický prvek asi nemohly být přehlíženy a zcela zapomenuty. V přemyslovských državách po roce 1092 určitou pozornost patrně budit musely. Obdobně jako například nebylo po Vratislavově smrti přehlíženo jeho královské kopí, o jehož významu na dvoře dalších přemyslovských knížat se kolem roku 1099 zmiňuje nedaleko českých hranic píšící kronikář Frutolf.¹¹⁶ O koruně prvního českého krále bychom však v pramenech hledali jakoukoliv zmínku marně. Dočteme se pouze o kameném stolci na Pražském hradě, líčených střevecích Přemysla Oráče, kopí sv. Václava, později o meči tohoto světce, v legendách zřejmě vystupuje i Václavova dodnes dochovaná přilba.¹¹⁷ Za Vratislavův diadém při nejlepší vůli nemůžeme považovat korunu, kterou nechal na Vyšehradě zavěsit králův syn Soběslav I. Podle tzv. Kanovníka vyšehradského byla tato koruna vyhotovena z 12 hřiven zlata, 80 hřiven stříbra a neuvedeného množství mědi a železa, její váha tedy značně přesahovala 20 kilogramů, což zcela vylučuje, že by se mohlo jednat o panovnickou čelenku. Pramen zde jednoznačně mluví pro závěr Adelheidy Kitt, Vladimíra Denksteina a Andrzeje Pleszczyńskiego, kteří v zavěšeném předmětu identifikovali lustr ve tvaru koruny.¹¹⁸

116) *Ekkehardi Uraugiensis Chronica*, MGH SS VI, ed. Georg WAITZ, Hannover 1844, s. 203. K Vratislavovu kopí naposledy Pavol ČERNÝ, *Evangelista zábrdovický a Svatovítská apokalypsa*, Praha 2004, s. 135–161.

117) Ke kamennému trůnu Josef ŽEMLIČKA, *Pražský kámen a koruna králů v legitimizační symbolice přemyslovské epochy*, in: Co můj kostel dnes má, nemůže kníže odnít. Věnováno Petru Sommerovi k životnímu jubileu, edd. Eva Doležalová – Petr Meduna, Praha 2011, s. 169–180. O lýčených střevecích Přemysla Oráče se zmiňuje Kosmova kronika a donedávna přehlížená glosa ve světové kronice Tomáše z Pavie ze třetí čtvrtiny 13. století. Jako součást korunovačního obřadu zmiňuje ukazování těchto topánků vedle nasazování Přemyslovy brašny Přibík Pulkava. *Cosmae Pragensis Chronica Bohemorum* I.7, s. 17; *Thomae Tusci Gesta imperatorum et pontificum*, MGH SS XXII, ed. Ernest EHRENFUCHTER, Hannover 1872, s. 527–528; *Przibiconis de Radenin dicti Pulkavae Chronicon Bohemiae*, FRB V, edd. Josef EMLER – Jan GEBAUER, Praha 1893, s. 7; srov. Kateřina KUBÍNOVÁ, *Dosud přehlížené svědectví o Přemyslových opánkách a mošně a korunovací českých králů*, in: Ars vivendi. Professori Jaromir Homolka ad honorem, vyd. Aleš Mudra – Michaela Ottová, Praha 2006, s. 79–84. Kopí sv. Václava zmiňují *Canonici Wisegradensis continuatio Cosmae*, s. 204; *Příběhy krále Přemysla Otakara II.*, FRB II, ed. Josef EMLER, Praha 1874, s. 318; srov. Otakar BAURER, *Kopí svatého Václava*, ČČH 36, 1930, s. 351–359; Wilhelm WEGENER, *Die Lanze des heiligen Wenzel. Ein Versuch zur Geschichte der mittelalterlichen Herrschaftszeichen*, ZSSR Germanistische Abteilung 72, 1955, s. 56–82; Dušan TŘEŠTÍK, *Kosmova kronika. Studie k počátkům českého dějepiscetví a politického myšlení*, Praha 1968, s. 204nn; Rostislav Nový, *Symboly české státnosti v 10.–12. století*, Folia historica Bohemica 12, 1988, s. 47–59. K přilbě a meči sv. Václava srov. Anežka MERHAUTOVÁ, *Vznik a význam svatováclavské přilby*, in: Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. († 7. února 999), vyd. Luboš Polanský – Jiří Sláma – Dušan Třeštík, Praha 2000, s. 85–92; Milena BRAVERMANOVÁ (odborná spolupráce a posudky Patrick Bárta, Jiří Hošek a Jiří Košta), *Pochází korunovační meč z Vratovláckavský z pokladu po Přemyslovcích a je jeho čepel dokonce památkou po sv. Václavu?*, in: Od knížat ke králům. Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky, vyd. Eva Doležalová – Robert Šimůnek ve spolupráci s Danou Dvořáčkovou a Alešem Pořízkou, Praha 2007, s. 105–123.

118) Pro srovnání svatováclavská koruna s drahokamy a perlami váží „jen“ 2,358 kg a říšská koruna, uložená ve vídeňském Hofburgu, 3,5 kg. Lustr ve tvaru koruny připomíná tzv. Kanovník vyšehradský a stále diskutovaná listina knížete Soběslava I. z roku 1130. *Wisegradensis continuatio*, s. 207: ... *coronam auream in ea suspendit, quae ponderat XII marcas auri, argenti vero LXXX, aes et ferrum*

Vratislavovy insignie zjevně nepotkal osud koruny polského krále Boleslava II. Smělého. Po pádu jeho piastovského království na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let 11. století Boleslavova koruna zůstala v pokladnici krakovské kapituly, kde ji připomíná i inventář z roku 1110. Její spojení s královským majestátem třetího polského krále nebylo zapomenuto. Ve 13. století se v legendě o sv. Stanislavovi k tomuto kletotu upnuly naděje na obnovu královské vlády. Starý diadém byl vyvezen roku 1290 z Krakova a patrně užit při následných korunovacích polských králů roku 1295 a možná i roku 1300.¹¹⁹ Za dvě staletí neztratily staré nepoužívané polské insignie na významu. V Čechách o královský titul usiloval bez úspěchu už asi Vratislavův syn Soběslav I. Ten se mimo jiné k majestátu svého otce hlásil zvelebováním jeho rezidence na Vyšehradě, nikoliv však užíváním či určitým připomínáním koruny krále Vratislava.¹²⁰ Ani v případě českých králů Vladislava II., Přemysla Otakara I. a jejich nástupců se nic nedozvídáme o užívání nějaké staré Vratislavovy koruny, i když Přemysl se k prvnímu korunovanému předkovi hlásil. Pojmenoval po něm své dva nejstarší syny a zval se „třetím králem Čechů“.

Co se týče diadémů těchto Přemyslovců, prameny zde spíše vypovídají o opaku, o jiných korunách. Podle líčení Mnicha sázavského Fridrich I. Barbarossa odevzdal Vladislavovi svou vlastní „zlatou korunu perlami a drahým kamením podivuhodně okrášlenou, již prý císař sám užíval o největších svátcích“.¹²¹ Obdobně mluví prameny i o královském povýšení Přemysla Otakara I. roku 1198. Byť ohledně tohoto aktu zůstává plno nejasností, dobře informované a téměř současné marbašské anály uvádějí, jak tehdejší římský král Filip Švábský na podzim roku 1198 v Mohuči předal jakési koruny Přemyslovi a prý i jeho manželce.¹²² O století později, roku 1297, byla dle ver-

sine numero. CDB I, s. 112, č. 111: ...corona ex auro et argento facta faciem templi decoravi. Srov. A. KITZ, *Der frühromanische Kronleuchter*, s. 94; Vladimír DENKSTEIN, *Někdejší vyšehradský lustr z r. 1129. První středověký korunovační lustr zvaný „koruna“*, in: Královský Vyšehrad. Sborník příspěvků k 900. výročí úmrtí prvního českého krále Vratislava II. (1061–1092), Praha 1992, s. 83–91; A. PLESZCZYŃSKI, *Vyšehrad*, s. 145–153.

119) Krakovskou korunu uvádí již inventář z roku 1110. *Spisy Dawne skarbcza i biblioteki kapitulnej krakowskiej*, Monumenta Poloniae historica (dále MPH) I, ed. August BIEŁOWSKI, Warszawa 1860, s. 377; naděje vkládané do těchto kletotů zachycuje *Vita sancti Stanislai Cracoviensis episcopi (Vita Maior)*, MPH IV, ed. Wojciech KĘRZYŃSKI, Lwów 1884, s. 365–366, 392–393. O příslušných pasážích legendy se posledně roze-psal Wojciech DRELICHARZ, *Idea zjednoczenia królestwa w średniowiecznym dziejopisarstwie polskim*, Kraków 2012 (= Monografie Towarzystwa naukowego Societas Vistulana 1), s. 150–199. Vyvezení koruny z Krakova zmiňuje *Petra Žitavského Kronika zbraslavská* I.50, s. 60–61. Diskuzi o koruně uložené v Krakově naposledy shrnul Marek CETWIŃSKI, *Gnieźnięskie koronacje w przekazach rocznikarskich*, in: *Gnieźnięskie koronacje królewskie*, s. 235–242, konkrétně s. 235, pozn. 2, s. 239. Základní práci o polských klenotech zůstává monografie Oswalda BALZERA, *Skarbiec i archiwum Koronne w dobie przedjagiellońskiej*, Lwów 1917. O panovnické reprezentaci polských knížat a králů souhrnně pojednal Z. DALEWSKI, *Władza, przestrzeń, ceremoniał*, ke korunám konkrétně s. 231–235.

120) Nad Soběslavovými královskými aspiracemi se zamýšleli A. PLESZCZYŃSKI, *Vyšehrad*, s. 66–71, s. 198, pozn. 271; Josef ŽEMLIČKA, *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali*, Praha 2005, s. 305; Týž, *Čechy v době knížecí (1034–1198)*, Praha 2007, s. 398nn; V. VANÍČEK, *Soběslav I.*, s. 214nn.

121) *Monachi Sazawiensis continuatio Cosmae*, s. 265: ...iussit proferi coronam auream gemmis, pretiosis lapidis mire adornata, qua videlicet ipse imperator in summis festivitibus uti ferebatur.

122) *Annales Marbacenses*, MGH SRG IX, ed. Hermann BLOCH, Hannover 1907, s. 74: *Ad eandam curiam Phylippus rex Othacorum ducem Boemie regem fecit, datis sibi et uxori sue coronis*. Martin

šované kroniky Otakara Štýrského vyhotovena ke korunovaci Václava II. nová koruna. Kronikář ji sice popisuje jako malou, i tak prý její hodnota dosahovala 2000 hřiven. Aby byl tento diadém ozdoben co nejskvostnějšími drahokamy, neváhal král k tomu účelu vyslat své zlatníky do Itálie.¹²³ Chybí jakýkoliv doklad, že by čeští panovníci ve 12. a 13. století disponovali Vratislavovými insigniemi a popřípadě je užívali. Podle všeho tehdy klenoty prvního českého krále patrně nebyly uchovávány na Vyšehradě vedle bájných líčených střevíců či na jiném místě v Čechách a nesloužily jako piastovská koruna v Krakově k uchovávaní paměti na zaniklé království. Nesymbolizovaly naději na budoucí korunovaci a obnovu královského titulu.¹²⁴

Polská koruna Boleslava II. Smělého se po pádu jeho království kolem roku 1079 neztratila, byť konec vlády tohoto Piastovce byl velmi dramatický – protivníci krále svrhli a vyhnali ze země. Oproti tomu přechod Vratislavovy vlády na jeho nástupce byl přes určité krizové okamžiky plynulý. Nelze tedy předpokládat, že by jeho královské klenoty nepřechaly rok 1092, přesto po nich jakékoliv stopy v našich pramenech mizí. Jako vysvětlení by se nám mohla nabízet i úvaha, že po Vratislavově smrti byly jeho insignie odevzdány zpět císaři Jindřichovi IV., ale nějakou pramenovou zmínku, která by tento předpoklad potvrzovala, taktéž nemáme. O navracení koruny mrtvého krále nevíme ani v případě dalších korunovaných vládců Čech Vladislava II., Přemysla Otakara I. či jejich nástupců. S odevzdáním koruny do říše se setkáváme pouze na počátku třicátých let 11. století, kdy byly císaři Konrádovi II. odevzdány insignie druhého polského krále Měška II. Lamberta. Tento akt však nebyl důsledkem toho, že by polský král zemřel, ale vycházel z tehdejší specifické situace, kdy byl Měškův královský majestát v říši zpochybňován. Toto předání koruny do říšského pokladu je především ojedinělým aktem. Co za ojedinělé naopak považovat nemůžeme a co patřilo k běžným zvykům tehdejších králů a císařů, bylo darování panovnických korun kostelům a klášterům. K době krátce po smrti

Wihoda předpokládá, že zde letopisy z Marbachu mluví o manželce římského krále Filipa Švábského Ireně, nikoliv o choti Přemysla Otakara Adlétě, o jejíž zapuzení český král usiloval už v této době. MARTIN WIHODA, *Zlatá bula sicilská. Podivuhodný příběh ve vrstvách paměti*, Praha 2005, s. 200, pozn. 35. 123) *Ottokars österreichische Reimchronik*, MGH Deutsche Chroniken V/2, ed. Joseph SEEMÜLLER, Hannover 1893, s. 913, verše 6940–6947, s. 916, verše 69210–69211, 69214. Ke koruně Václava II. nejnověji Josef ŽEMLIČKA, *Rituál přísahy a koruna Václava II. K obrazu dvora posledních Přemyslovců*, in: *Lesk královského majestátu ve středověku*. Pocta Prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc., k nedožitým 85. narozeninám, red. Lenka Bobková a Mlada Holá, Praha – Litomyšl 2005, s. 35–46.

124) Stežší může jako důkaz dochování Vratislavovy koruny do 13. století sloužit dohledávání určité podobnosti ve vyobrazení korun na Vratislavových denárech a na brakteátech či pečetích Přemysla Otakara I. a Václava I., o což se pokoušeli Josef CIBULKA, *Korunovační klenoty království českého*, Praha 1969, s. 33–35, 37; Ivo HLOBIL, *Koruna Karla IV., zvaná Svatováclavská. Poznámky k její přemyslovské tradici, vzniku a utváření*, in: *České korunovační klenoty*, red. L. Horáková, Praha 1998, s. 39–47, především s. 41–42. Skepticky se k tomuto předpokladu staví Emanuel POCHÉ, *Česká královská koruna*, *Umění* 31, 1983, s. 473–489, především s. 484–485, pozn. 23. V obecné rovině kritizuje metodologický přístup hledání podoby nedochovaných korun v nepřesném a subjektivním ztvárnění středověkých obrazových pramenů J. PETERSOHN, *Über monarchische Insignien*, s. 52. Podle Barbary Schedl nelze z podobnosti diadému na mincích a pečetích rozhodně vyvozovat užívání jednoho konkrétního klenotu. Určité shody ve tvaru diadému mohou nanejvýš dokládat stejný typ korun. B. SCHEDL, *Die Kronen*. České bádání o uměleckém ztvárnění přemyslovských korun zcela přehlíží zajímavé detailní zpodobnění diadému na českém brakteátu z mincovny ve Zhořelci. Podobu a popis této mince zpřístupňuje C. F. POSERN-KLETT, *Sachsens Münzen*, s. 106, č. 488 (tabulka XLV, č. 16).

prvního českého krále víme o jediném královském diadémě, který Přemyslovci věnovali duchovní instituci, o insigniích z Pegau. Pro naprosté vytracení Vratislavových královských klenotů z povědomí přemyslovských Čech se jako vysvětlení právě nabízí jejich vyvezení na dvůr Wiprechta z Grojče a následně darování konventu sv. Jakuba.¹²⁵

Od nabízeného závěru nás rozhodně nemůže odradit další osud darovaných insignií, které se v Pegau později staly předmětem pouhého obchodu, zakoupení nových klášterních statků. Nejednalo se totiž o nic výjimečného. Stejný konec potkal řadu jiných korun a dalších odznaků panovnické moci. Koruny prodávali, kupovali a zastavovali nejen samotní panovníci, ale i kláštery a kapituly, které je předtím dostaly od vládců darem. Duchovní ústavy neváhaly věnované insignie rozebrat či roztavit a následně zpeněžit nebo jako surovinu použít pro výzdobu jiných předmětů.¹²⁶ Bezpočet dokladů nás však nesmí svést k zjednodušené představě, že se darované královské koruny stávaly pouhými položkami v pokladnicích církevních institucí. Věnované insignie především připomínaly v kostele či klášteře památku na panovnický majestát dobrotivého vládce. Petr Damián zdůvodňuje darování koruny císařem Jindřichem II. klášteru Cluny tím, že zde císař do budoucna upevnil paměť na svoji osobu.¹²⁷ Úcta k darovaným klenotům byla v Cluny projevována i tím, že tyto *coronae* či jiná *imperialia* a *regalia signa* se vedle relikvií a dalších cenností o letnicích nosily v procesí a pokládaly se na oltář. Panovnický diadém byl konkrétně vystaven před hlavním oltářem zavěšený na tyči.¹²⁸ Přes demonstrovaný respekt k těmto insigniím clunyský opat Odilo (994–1049) Jindřichovu korunu po několika desetiletích prodal, aby získanou finanční částkou zmírnil utrpení chudých během hladomoru.¹²⁹ Všichni uvedení středověcí autoři, kteří se rozepisují o prodeji či rozebrání darovaných korun králů, ovšem nevidí

125) Hypotéza, že Vratislavova koruna mohla být po králově smrti navracena do říše, v zásadě naše úvahy o původu pegavské koruny nevyvrací. Musíme mít neustále na zřeteli, že tehdejší panovníci současně užívali více diadémů, tudíž jeden mohl být navrácen císaři Jindřichovi a druhý darován pegavskému klášteru. K vyvezení polských insignií na počátku třicátých let 11. století do říše Gerard LABUDA, *Uwieszenie polskich insygniów koronacyjnych do Niemiec w 1031 r.*, in: *Kultura średniowieczna i staropolska. Studia ofiarowane Aleksandrowi Gieysztorowi w pięćdziesiątolecie pracy naukowej*, Warszawa 1991, s. 217–229.

126) K řadě jednotlivých příkladů P. E. SCHRAMM, *Herrschaftszeichen: gestiftet*, s. 167, č. 16; s. 168, č. 20; s. 170–171, č. 28; s. 176, č. 45; s. 179, č. 58; s. 184, č. 81; s. 188, č. 96; s. 189, č. 100, 101b, 101c, 102; s. 190, č. 105; s. 191, č. 108; s. 194, č. 121; s. 195–196, č. 128a, 128b, 129, 130; s. 197, č. 138; s. 198, č. 141, 143a, 143b; Týž, *HZSS II*, s. 638–642; *III*, s. 767, s. 1036–1037; A. P. BRONISCH, *Krönungsritus und Kronenbrauch im Reich von Asturien und León*, s. 335–338.

127) *Alia Vita s. Odilonis autore B. Petro Damiano s. R. E. cardinale II.6*, *Acta Sanctorum I. Januarii*, ed. Joanne CARNANDET, Parisiis 1863, s. 72: *...coronae quoque, quam sibi imperator Henricus ob sui memoriam destinaverat, non pepercit*. Do roku 1022 vročil událost Joachim WOLLASCH, *Kaiser Heinrich II. in Cluny*, *Frühmittelalterliche Studien* 3, 1969, s. 327–342.

128) *Consuetudines Farfenses I.57, 69, 72, 73, 85*, in: *Consuetudines monasticae I*, ed. Bruno ALBERS, Stuttgartiae – Vindobonae 1900, s. 57–58, 71, 73, 75, 86. K tomuto prameni Joachim WOLLASCH, *Ein cluniacensisches Totenbuch aus der Zeit Abt Hugos von Cluny*, *Frühmittelalterliche Studien* 1, 1967, s. 406–443, konkrétně s. 419–420, pozn. 74.

129) *Iotsald von Saint-Claude, Vita des Abtes Odilo von Cluny*, MGH SRG LXVIII, ed. Johannes STAUB, Hannover 1999, s. 162; *Alia Vita s. Odilonis autore B. Petro Damiano II.6*, s. 72; *Adalberti Vita Heinrici II. imperatoris* 28, MGH SS IV, ed. Georg WAITZ, Hannover 1841, s. 809.

v tomto postupu nějaké znevážení či rozpor. Prodej koruny, která měla v kostele či klášteře připomínat štědrého vládce, neodsuzují a ani jej před čtenářem nezakrývají. V tomto pojetí, nám ne zcela srozumitelném, asi dobrý skutek pomazaného dobrodince kláštera – darování insignie – pouze získal jinou podobu, byl přetvořen v jinou drahocennost, zhodnocen v nákupu nových církevních statků či posloužil k nákupu jídla pro chudé. Byť koruna zanikla, samotný dobrý skutek krále nezmizel a zůstal zaznamenán v klášterní memorii zmínkou o darované insignii.

Nelze však přehlédnout, že k prodeji či rozebrání darované koruny mnohdy docházelo až s časovým odstupem, kdy štědrý panovník již nebyl mnoho let naživu. Vazby mezi přemyslovským dvorem a klášterem v Pegau vyhasly po roce 1135, kdy vymřeli Wiprechtovým synem Jindřichem páni z Grojče po meči. Benediktini sice ve svých nekrologiích a letopisech i nadále připomínali Přemyslovce stejně jako Juditu z Grojče, neváhali však rozprodat řadu cenností z její pozůstalosti. Část darovaných Juditinych předmětů užitečně posloužila při hladomoru a k zisku nového panství.¹³⁰ Když opat Windolf prodal cennosti po zakladatelce svého kláštera, stěží by mu něco bránilo v koupi nových statků za korunu z neexistujícího českého království, zvláště když k prodeji tohoto diadému patrně došlo řadu desetiletí po smrti Vratislava II., pravděpodobně někdy v letech 1125–1150.

Wiprecht a Vratislav

Nabízejí se dvě cesty, kterými by se předpokládaný Vratislavův korunovační soubor mohl dostat z Vyšehradu na grojčský hrad. Buď dcera Judita obdržela tyto klenoty věnem při příležitosti svého sňatku s Wiprechtem, či insignie náležely k pozůstalosti odkázané umírajícím královským otcem. Můžeme se sice setkat s korunami, které se staly součástí věna, jenže těmito diadémy obdarované dcery se především přivdaly do panovnických rodů a samy se sňatkem či později měly stát královnami a věnované insignie nosit. Roku 1235 získala Izabela, nevěsta císaře Fridricha II., věnem korunu z ryzího zlata zdobenou drahokamy a vyobrazením světců, kterou dal své sestře zhotovit anglický král Jindřich III., aby s ní přijala císařskou hodnost.¹³¹ Taktéž Izabela Aragonská, od roku 1314 choť pretendenta říšského trůnu a následného římského protikrále Fridricha Habsburského, si ze své iberské vlasti věnem přivezla tři koruny a dvě lilie z dalšího diadému.¹³² Na základě uměleckého provedení se uvažuje, že korunu, která byla do 19. století uložena v katedrále ve španělské Seville, získala roku 1219 věnem štaufská princezna Beatrix při příležitosti své svatby s kastilským a leonským králem Ferdinandem III.¹³³

130) *Annales Pegavienses et Bosovienses*, s. 249.

131) *Ex Rogeri de Wendover Floribus Historiarum*, MGH SS XXVIII, ed. Felix LIEBERMANN, Hannover 1888, s. 71. Christiane WOLF DI CECCA, *Der Brautschatz der Isabella von England 1235 mit besonderer Berücksichtigung der Brautschatzkroner*, Archiv für Diplomatik, Schriftgeschichte, Siegel- und Wappenkunde 41, 1995, s. 137–145.

132) P. E. SCHRAMM, HZSS III, s. 985, 1007.

133) P. E. SCHRAMM – J. DEÉR – O. KÄLLSTRÖM, *Kaiser Friedrichs II. Herrschaftszeichen*, s. 74nn. Častěji jsou koruny jako součást věna doloženy až v 15. století. P. E. SCHRAMM, HZSS III, s. 991–1003.

Obdobnou nevěstou, která se měla stát královnou a obdržet věnem od svých příbuzných diadem symbolizující vyvdaný královský titul, rozhodně Judita z Grojče nebyla. Pegavské letopisy dosti podrobně uvádějí vše, co Wiprecht obdržel od Vratislava, když se ucházel o jeho dceru. Vedle řady drahocenností, které saský velmož odmítl, je zde řeč pouze o věnování „luku s toulcem, který nedávno zaslal uherský král“ (*arcum quoque cum pharetra, quae nuper rex Ungariae transmiserat*), „rohu ze slonoviny“ (*cornu ebuerno*) a o daru „šachovnice vsazené do zlata s kameny mistrně vyřezávanými z křišťálu a slonoviny“ (*tabula scacorum auro redimita, lapidibus etiam eburneis et crystallinis artificiose sculptis*). Pak už se pouze připomíná věno v podobě předání Budyšínska a Nižanska.¹³⁴ Byť o cennostech a majetcích, které tehdy Wiprecht s Juditou při příležitosti sňatku obdrželi, náš zpravodaj informuje velmi detailně, o později připomínané koruně, dalmatice a plášti v této souvislosti nemluví.

Prameny raného a vrcholného středověku mnohem více než koruny, které byly součástí věna, připomínají panovnické insignie odkázané vládci na úmrtním loži. A právě politické situaci na konci vlády Vratislava II. a královým posledním politickým činům zcela odpovídá případné vyvezení královských klenotů z Čech na dvůr Wiprechta z Grojče a jejich následné darování klášteru Pegau. Český král se zmocnil olomoucké části Moravy, kterou předal synovi Boleslavovi, a roku 1091 začal obléhat svého bratra knížete Konráda v Brně. Před brněnskými palisádami však vypuklo povstání, královi vypověděl poslušnost syn Břetislav (II.) a „větší část“ českých velmožů. Poté, co byl Vratislav donucen roku 1091 uzavřít mír s bratrem Konrádem, byly jeho vyhlídky do budoucna dosti tristní. Poražený Přemyslovec musel svému odpůrci přiznat právo na nástupnictví.¹³⁵ Bylo zjevné, že se králova rodina neudrží v obsazeném Olomoucku, zcela jisté nebylo ani mocenské postavení samotného Vratislava, vždyť proti němu kromě příbuzných povstala většina českých předáků a povstalý prvorozenec Břetislav přitáhl ku Praze. Jedni z mála věrných, kteří Vratislavovi na politické mapě střední Evropy zbyli, byli jeho dcera Judita a zeť Wiprecht, kteří spravovali nepřehlédnutelné državy. Kromě Grojče a přilehlé domény se především jednalo o Milčansko a Nižansko. Zde se oproti nepokojným končinám Čech a Moravy roku 1091 nacházela jedna z posledních pevných bašt králových příznivců.

Roku 1091 se Vratislav musel smířit s tím, že se po něm ujmou vlády v Čechách jeho odpůrci, bratr Konrád a následně dle seniorátního práva syn Břetislav (II.), jenž přeběhl k nepřátelům a z obav před otcovým hněvem odešel do uherského exilu. U poraženého krále můžeme k letům 1091 a 1092 počítat s oprávněnými obavami o budoucnost odkazu jeho vlády za panování těchto dvou soků. Oproti Konrádovi a Břetislavovi II. patřil zeť Wiprecht k Vratislavovým nejvěrnějším spojencům a předním rádcům nejen podle pegavského letopisu, ale i v líčení Kosmovy kroniky. Ta vypráví, jak byl saský velmož „za časů krále Vratislava vždy u dvora první mezi jeho přáteli“ a jak „nahlédl do povahy a života Čechů“. Pokud žil král, tak „jeho rada něco platívala“.¹³⁶ Vratislav svěřil Wiprechtovi svého mladičkého syna Bořivoje, s nímž

134) *Annales Pegavienses et Bosovienses*, s. 240–241, 246.

135) *Cosmae Pragensis Chronica Bohemorum* II.43–48, s. 148–155.

136) Tyto informace vkládá Kosmas do úst knížete Břetislava II. a samotného Wiprechta. Tamtéž III.7, s. 167: *...dux Bracizlaus [...] advocat Wigbertum, suum per sororem generum, virum sapientem et in*

grojčský válečník vedl česká vojska na italském tažení římského krále Jindřicha IV. v letech 1081–1084.¹³⁷ O výjimečně úzkém spojení také vypovídá stejný postoj Vratislava a Wiprechta ke sporu o investituru na přelomu osmdesátých a devadesátých let 11. století. Tehdy vztahy českého krále a grojčského pána k císaři Jindřichovi IV. postupně chladly a oba hledali cestu k říšské opozici či gregoriánskému papežství.¹³⁸ Podle pegavských análů svěřil Vratislav Wiprechtovi nesmírnou sumu 4 000 hřiven, kterou měl oddaný Sas předat císaři za královské povýšení.¹³⁹ Vratislavova důvěra ve Wiprechta byla tak silná, že mu přemyslovský panovník dokonce neváhal předat jako věno dcery Judity své jediné trvalé územní zisky, Milčansko s Budyšínem a Nižansko.¹⁴⁰ Pegavské anály toto území označují jako Juditino *patrimonium*.¹⁴¹

Od krátkodobého ovládnutí Slezska (1039–1050/1054) až po územní expanzi Přemysla Otakara II. v polovině 13. století bylo opanování těchto držav největším a bezmála jediným územním ziskem Přemyslovců. Toto věno nemálo převyšovalo obvěnění jiných tehdejších přemyslovských dcer. Nebylo by tudíž něčím nepřírodním, pokud by se v držení Wiprechta a Judity ocitly i královny insignie. Jinými slovy, proč by umírající Vratislav pasivně přenechával drahocenné odznaky své královské vlády bratru Konrádovi a přeběhlému synu Břetislavovi, kteří o pár měsíců dříve jeho panování úspěšně podkopali? Ostatně o tom, že tito dva Přemyslovci po uchopení moci nejednali s královým odkazem v rukavičkách, vypovídají jejich některé politické činy. Záhy po smrti Vratislava se nový český kníže Konrád bez sebemenší úcty snažil zvrátit poslední králova politická rozhodnutí spojená s olomouckým biskupstvím.¹⁴² Za panování dalšího povstalec, Břetislav II., se nepřítel dočkali milci mrtvého krále, pražský biskup Kosmas a sázavský opat Božetěch.¹⁴³ Tehdy také podle českého kronikáře přišel Wiprecht až do roku 1099 o svůj vliv na přemyslovském dvoře.¹⁴⁴

*talibus negociis eruditum valde et perspicacem, cui et ait: Tu tempore patris mei regis Wratislavi semper in curia primus inter amicos fuisti, tu mores et vitam Boemorum perspexisti [...] Ad hec heros in propria verba non inproprie respondit. Olim, inquiens, dum pater tuus vigit, meum consilium valuit. Kosmas připomíná Wiprechtovy úzké vazby k Vratislavovi i v jiných souvislostech. Tamtéž II.40, s. 144. Dále srov. H. PATZE, *Die Pegauer Annalen*, s. 14.*

137) *Annales Pegavienses et Bosovienses*, s. 237–240.

138) Nad tehdejšími postoji Wiprechta se zamýšlel L. FENSKE, *Adelsopposition*, s. 265–267. Zahraniční politiku posledních let Vratislavovy vlády naposledy zmapoval Vratislav VANÍČEK, *Vratislav II. (I.). První český král. Čechy v době evropského kulturního obratu v 11. století*, Praha 2004, s. 210–214.

139) *Annales Pegavienses et Bosovienses*, s. 237.

140) Tamtéž, s. 241: *Provinciae vero illius partem quam rex in dotem filiae suae delegaverat accipere recusavit, sed extra hanc pagos duos, Nisen scilicet et Budesin, pro hac exigens impetravit.* K Wiprechtově svatbě a předání obou zemí V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/2*, s. 273nn; H. HELBIG, *Der Wettinische Ständestaat*, s. 63; André THIEME – Manfred KOBUCH, *Die Landschaft Nisan vom 10. bis 12. Jahrhundert. Siedlung, Herrschaft, Kirche*, in: *Geschichte der Stadt Dresden 1. Von den Anfängen bis zum Ende des Dreißigjährigen Krieges*, ed. Karlheinz Blaschke unter Mitwirkung von Uwe John, Stuttgart 2005, s. 63–87, konkrétně s. 76–78.

141) *Annales Pegavienses et Bosovienses*, s. 248.

142) *Cosmae Pragensis Chronica Bohemorum* II.50, s. 157.

143) V. VANÍČEK, *Soběslav I.*, s. 38–40.

144) Ztrátu jeho vlivu po roce 1092 připomíná Kosmova kronika v řeči samotného Wiprechta. *Cosmae Pragensis Chronica Bohemorum* III.7, s. 167: *...dum pater tuus [Vratislav] vigit, meum [Wiprechtovo] consilium valuit.*

Jak si byl v bouřlivém roce 1091 Vratislav vědom významu svého saského zete poukazuje i fakt, že během Wiprechtova pobytu na přemyslovském dvoře v Čechách mu král poskytl pro jeho fundaci četné rady a 700 talentů. Právě roku 1091 imitoval Wiprecht, jak už bylo výše uvedeno, královskou fundaci svého českého tchána a stejně jako on přinesl do základů své církevní instituce 12 nůšů kamení.¹⁴⁵ Dalších 300 talentů, poté co na stavbu Pegau došly finanční prostředky, poslal přemyslovský panovník těsně před smrtí, tedy nejpozději na počátku roku 1092.¹⁴⁶ Náklonnost k Wiprechtovu klášteru náležela k posledním královým počinům, mezi něž logicky mohlo patřit i darování královských insignií. Vratislav možná své klenoty ještě odeslal osobně, či jejich vyvezení mohlo náležet k poslední vůli skonavšího krále. Roku 1092 a v následujících letech byl klášter v Pegau pouhým stavenišťem, ke slavnostnímu předání insignií mohlo dojít teprve po dokončení stavby při slavnostním vysvěcení roku 1096, kdy by se tohoto úkolu zhostila králova dcera Judita.

Takovéto odevzdání cenných předmětů duchovním ústavům bylo běžnou součástí poslední vůle umírajících přemyslovských panovníků. Vzpomeňme, jak kníže Břetislav II. na úmrtním loži daroval v prosinci roku 1100 českým klášterům stovky zlatých a stříbrných hřiven, přinesených jako tribut z Polska, a vše drahocenné, co se nacházelo v knížecí komoře. Vykonáním své poslední vůle pověřil kníže pražského biskupa Heřmana.¹⁴⁷ Běžné také bylo, že k obdobným posledním pořízením středověkých vládců patřilo i věnování panovnických insignií. Roku 936, krátce před smrtí, daroval západofranský král Rudolf opatství svatého Kolumba v Sens, kde se nechal pohřbit, svou korunu a zařízení soukromé kaple.¹⁴⁸ Umírající anglický král Vilém Dobyvatel odeslal roku 1087 svůj diadém do Caen, aby zde byl věnován kostelu sv. Štěpána.¹⁴⁹ Manželka římského krále Filipa Švábského Marie odkázala krátce před svou smrtí roku 1208 špýrskému dómu mimo jiných vzácných předmětů *circulum aureum* a *coronam auream*. Věnování insignií bylo i součástí sepsaných závětí vládců.¹⁵⁰ Ve Francii a Norsku se zvyk odkazování korun na úmrtním loži dokonce stal nárokovaným právem.¹⁵¹

Případné převezení královské koruny na Wiprechtův dvůr v závěru Vratislavova života či krátce poté může být součástí ještě jednoho příběhu. Martin Wihoda předpokládá, že podstatou střetu roku 1091 bylo odmítnutí Vratislavova prvního

145) *Annales Pegavienses et Bosovienses*, s. 244.

146) Tamtéž, s. 245: *Trecenta enim ei talenta ad supplementum inchoati operis iterum transmisit. Eodem anno idem Fratzilaus [...] obiit.*

147) *Cosmae Pragensis Chronica Bohemorum* III.13, s. 174.

148) *Adonis continuatio altera (Ex Adonis archiepiscopi Viennensis Chronico)*, MGH SS II, ed. Georg H. PERTZ, Hannover 1829, s. 326.

149) *Regesta regum Anglo-Normannorum 1066–1154*, II: *Regesta Henrici Primi*, eds. Charles JOHNSON – H. A. CRONNE, Oxford 1956, s. 24, č. 601.

150) *Calendarium nekrologium canonicorum Spirensium recentius*, Fontes rerum Germanicarum IV, ed. Johann F. BÖHMER – Alfons HUBER, Stuttgart 1868, s. 317–327, konkrétně s. 323. Další příklady viz P. E. SCHRAMM, *Herrschaftszeichen: gestiftet*, s. 183, č. 78; s. 188, č. 97; s. 193, č. 117; s. 194, č. 118, č. 121; TYŽ, HZSS III, s. 985, 1007, 1026

151) P. E. SCHRAMM, *Der König von Frankreich*, s. 132nn.; H.-D. KAHL, *Slawen und Deutsche* II, s. 736, pozn. 81.

českého království Konrádem Brněnským, Břetislavem II. a většinou velmožů.¹⁵² Pokud je nabízený předpoklad oprávněný, mohla by do této mozaiky náležet i cesta Vratislavových insignií z Vyšehradu na grojčský hrad. Wiprecht nejenže byl vlivným rádcem tohoto Přemyslovce a pobýval v bouřlivém roce 1091 na jeho dvoře, ale podle pegavských letopisů sehrál ve Vratislavově snaze získat titul krále významnou roli. Právě Wiprecht prý radil Vratislavovi, aby se ucházel o královský titul a tím posílil své postavení vůči českým velmožům. Zároveň se lze i dočíst, jak grojčský pán vyjednával s králem Jindřichem IV. o Vratislavově povýšení. Pegavští mniši se v letopisu k těmto zásluhám svého fundátora hrdě hlásí a z části je zveličují a přeceňují.¹⁵³ Díky těmto pasážím jsou pegavské anály jedním z mála pramenů, které zachycují – byť do určité míry zkráceným způsobem – ideový program prvního českého království. Do tohoto obrazu pána z Grojče jako jednoho z nejdůležitějších iniciátorů a propagátorů Vratislavova království zapadá i představa, že na dvůr svého zetě Wiprechta a dcery Judity, na Grojč či Budyšín, přikázal král v závěru svého života převést klenoty, s nimiž bylo spojeno jeho dlouhodobé úsilí směřující ke královské korunovaci.

Osud mnoha královských insignií

U panovnických odznaků obětovaných grojčskou paní vyvstává několik rozporuplných otázek. Proč královský diadém a háv neodevzdal klášteru Wiprecht, ale jeho manželka? Jak je možné, že obětování koruny typické pro krále a císaře podstoupila pouhá hraběnka, a jak je vůbec možné, že grojčská *cometissa* z východních končin říše disponovala královskými insigniemi? Pokud přijmeme řešení, že Judita zdědila korunu a háv svého otce, českého krále Vratislava, a následně odkázaný korunovační soubor darovala snad dle Vratislavovy vůle pegavskému klášteru, získávají zdánlivé rozpory události z roku 1096 smysl. Takovéto naložení s Vratislavovým diádemem by rozhodně nebylo nějakým znevážením, ale naopak projevem úcty a ukotvením paměti na zanikající přemyslovský královský majestát. Vyvezení Vratislavova diádemu na dvůr Wiprechta z Grojče také nabízí vysvětlení, proč se na rozdíl od jiných přemyslovských insignií z našich pramenů povědomí o panovnických klenotech prvního českého krále zcela vytratilo.

Zůstává otevřené, zda při samotném aktu darování Judita zcela napodobila rozšířený rituál obětování korun a před přistoupením k oltáři, na který klenoty odložila, si nasadila královský diadém na hlavu. Pokud ano, jsme ještě dlužni si odpovědět na otázku, jaká symbolická rovina obětování korun ze čtyř výše načrtnutých se mohla skrývat v pegavském rituálu. Posloužil tento akt k panovnické rezignaci,

152) Martin WIHODA, *První česká království*, in: Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Problémy, názory, otázky, vyd. Martin Wihoda ve spolupráci s Demeterem Malaťákem, Brno 2006, s. 67–99, k věci především s. 82–84; Týž, *Kosmas a Vratislav*, in: *Querite primum regnum Dei*. Sborník příspěvků k poctě Jany Nechutové, edd. Helena Krmíčková – Anna Pumprová – Dana Růžičková – Libor Švanda, Brno 2006, s. 367–381; Týž, *Morava v době knížecí. 906–1197*, Praha 2010, s. 146–148. K dalším souvislostem L. REITINGER, *Přemyslovci*, s. 7–37.

153) *Annales Pegavienses et Bosovienses*, s. 236, 237. Srov. Lukáš REITINGER, *Král Vratislav v paměti kláštera Pegau*, v tisku.

k zřeknutí se práva nosit korunu, podřízení se určitému světci či pouze k vyjádření vděčnosti Bohu? Nejbližší asi měl k prostému aktu zbožnosti. Nepokračování přemyslovského království a politická situace let 1091/1092 ovšem naznačují, že v Pegau mohlo být akcentováno obětování korun rovněž i ve významu politické rezignace. Jestli opravdu při této příležitosti Judita nosila korunu, jako královská dcera zastupovala svého mrtvého otce krále Vratislava a přihlásila se k jeho majestátu. Zároveň by Judita tímto aktem možná symbolicky uzavřela zánik prvního českého království a odevzdala Bohu korunu, kterou již neměl kdo nosit.

Darování Vratislavova korunovačního souboru pegavskému klášteru je pochopitelně pouhou hypotézou, která rozšiřuje ve stopách Rostislava Nového, Martina Wihody a Josefa Žemličky náš tápavý pohled na zcela neznámé osudy panovnických insignií přemyslovského věku. Rostislav Nový uvažoval nad tím, že svatováclavské kopí po bitvě na Moravském poli přešlo jako kořist do vlastnictví rakouského kláštera v Melku.¹⁵⁴ Martin Wihoda předpokládá, že koruna polského krále Měška II. Lamberta, která byla na počátku třicátých let 11. století vyvezena do říše, přečkala půlstoletí a císař Jindřich IV. ji využil roku 1085 v Mohuči ke královskému povýšení Vratislava II.¹⁵⁵ Jakub Vítovský a Josef Žemlička se zamýšleli nad možností, zda dochovaná koruna, darovaná roku 1349 králem Karlem IV. relikviáři Karla Velikého v cášském dómu, byla diadémem, který si pro svou pražskou korunovací nechal o padesát let dříve zhotovit Václav II.¹⁵⁶ K těmto hypotézám také náleží úvaha, že královské insignie darované roku 1096 klášteru Pegau Přemyslovnou Juditou z Grojče původně náležely jejímu otci králi Vratislavovi, jenž zemřel o pouhé čtyři roky dříve. Takovýto osud – darování korun duchovní institucím – zcela odpovídá tehdejším zvykům pomazaných vládců.

SUMMARY

Royal insignia from the monastery Pegau and ‘sacrificing crowns’

In the summer of 1096, Pegau Abbey not far from Leipzig was consecrated. The founder of the monastery Wiprecht of Groitzsch and his wife the Přemyslid Judita, daughter of King of Bohemia Vratislaus II (1061–1092) were not absent from the spectacular celebration. According to the Annals of Pegau, Judita approached then with a golden crown on her head and wearing a dress with golden thread with a cloak to the local altar on which she placed the items decorated with gold and precious stones and dedicated them to the monastery. The monks from Pegau later recorded in their annals that the decorated attire was sold in 1110/1111, but the agreed sum was not paid in the end. For the crown, the cloister purchased a new manor in Thuringia some time in 1125–1150. Since

154) R. Nový, *Symboly české státnosti*, s. 54–55.

155) Martin WIHODA, *Polská koruna českých králů*, ČČH 102, 2004, s. 721–743, zvláště s. 740–742.

156) Jakub VÍTOVSKÝ, *Zlatnictví na dvoře Václava II*, in: Umění 13. století v českých zemích, red. Josef Krása, Praha 1983, s. 469–483, především s. 478–479; J. ŽEMLIČKA, *Rituál přísahy a koruna Václava II.*, s. 41–42. K dalším úvahám o přemyslovských korunách Dana STEHLÍKOVÁ, *Poklady ze Slezské Středy a ze St. Mariensternu v reprezentaci Lucemburků*, in: Lucemburkové. Česká koruna uprostřed Evropy, s. 455–457.

the monks had an unpaid debt from the decorated robe and the cloister holdings were expanded for the diadem, it is not possible to consider this report as a mere fabrication.

The study assigns the described event to the ritual of 'sacrificing crowns' and attempts to map the various symbolic levels of these acts, which the literature does not reflect in its entirety. The ceremonial submission of the crown, cloak and dalmatica on the altar of Pegau Abbey is also placed in the context of 'sacrificing the crown'. The main topic of the study is however the question concerning the character and origin of the donated insignia. It appears to be very unlikely that Vratislaus' sons and daughters used crowns and brazenly wore them even after the death of their father and the end of his royal title. The idea that the royal 'crown decorated with gold and precious stones' were part of the commonly used gems of mere Duchess Judita is therefore hard to maintain. The diadem with ornate dress rather belonged to some king or queen and subsequently came into the ownership of Judita of Groitzsch, who nor more than uncommonly wore them for the handover to Pegau Abbey.

The most likely place of origin of these jewels is the court from which the Přemyslid came, the court of her parents King Vratislaus and Queen Svatava. Besides the crown and cloak, the collection of royal insignia included also a dalmatica. This liturgical dress belonged to the coronation clothes of kings, not queens, which rather connects the donated gems with Vratislaus. In 1096, Vratislaus had already been dead for four years, so the possible act of submitting his sovereign insignia would logically have to have been performed by his relatives and heirs, for example his daughter Judita. Relatives commonly gave monasteries the sovereign insignia of dead kings and emperors also based on their last wills. In this context, the article points to a number of examples that it was not anything unusual if his daughter donated Vratislaus' crown to Pegau Abbey. Her husband Wiprecht of Groitzsch was Vratislaus' close counsellor, who had played an important role in his efforts for the royal title, and as a dowry received from his father-in-law his only permanent land gains – Budissen and Nisani. If also Vratislaus' crown came into Wiprecht's property, we cannot be surprised. What is telling is also the fact that Vratislaus was the only king, who was connected by quite close ties to the Pegau Abbey at the end of the 11th century. The monks there prayed for his redemption and maintained a memorial to how the Czech sovereign provided Wiprecht numerous pieces of advice and a significant financial support in the construction of the monastery. This favour was one of Vratislaus' last acts, among which also the bequest of the royal insignia could have also been.